Vurdering af forstyrrelsestrusler i to udvalgte Natura 2000-områder

Vadehavet (N89) samt Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord (N14)

Fagligt notat fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

Dato: 28. februar 2022 | **17**

AARHUS
UNIVERSITET
DCE – NATIONALT CENTER FOR MILJØ OG ENERGI

Datablad

Fagligt notat fra DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi

Kategori: Rådgivningsnotat

Titel: Vurdering af forstyrrelsestrusler i to udvalgte Natura 2000-områder
Undertitel: Vadehavet (N89) samt Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord (N14)

Forfattere: Thomas Bregnballe, Preben Clausen, Thomas Eske Holm, Emilie Stepien, Signe Sveegaard, Anders Galatius og Jonas Teilmann
Institution: Institut for Ecoscience

Faglig kommentering: Jacob Sterup & Jakob Tougaard
Kvalitetssikring, DCE: Jesper R. Fredshavn

Rekvirent: Miljøstyrelsen

Bedes citeret: Bregnballe, T., Clausen, P., Holm T.E., Stepien, E., Sveegaard, S., Galatius, A. & Teilmann, J. 2022. Vurdering af forstyrrelsestrusler i to udvalgte Natura 2000-områder: Vadehavet (N89) samt Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord (N14). Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 53 s. – Fagligt notat nr. 2022|17
https://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Notater_2022/N2022_17.pdf

Gengivelse tilladt med tydelig kildeangivelse

Baggrundskort: © Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering

Foto forside: En kitesurfer får rastende knortegæs på vingerne ved Helm Odde på Rømø. Foto: Boris Schønfeldt

Sideantal: 53

Indhold

1 Indledning 4

2 Fremgangsmåde 5

3 Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord – Natura 2000-område nr. 14 8

3.1 Fuglebeskyttelsesområde F2 Ålborg Bugt, nordlige del 9
3.2 Fuglebeskyttelsesområde F15 Randers og Mariager Fjorde og Ålborg Bugt, sydlige del 11
3.3 Habitatområde H14 Ålborg Bugt, nordlige del 14

4 Vadehavet – Natura 2000-område nr. 89 16

4.1 Menneskelig færdsel i Vadehavet 16
4.2 Natura 2000-området – målsætninger og indsatser 18
4.3 Fuglebeskyttelsesområde F57 – Vadehavet 21
4.4 Habitatområderne H78, H86 og H90 24
4.5 Fuglebeskyttelsesområde F49 – Engarealer ved Ho Bugt 32
4.6 Fuglebeskyttelsesområde F55 – Skallingen og Langli 33
4.7 Fuglebeskyttelsesområde F53 – Fanø 35
4.8 Fuglebeskyttelsesområde F51 – Ribe Holme og enge med Kongeåens udløb 39
4.9 Fuglebeskyttelsesområde F52 – Mandø 40
4.10 Fuglebeskyttelsesområde F65 – Rømø 41
4.11 Fuglebeskyttelsesområde F67 – Ballum og Husum Enge og Kamper Strandenge 46
4.12 Fuglebeskyttelsesområde F60 – Vidåen, Tøndermarsken og Saltvandssøen 46
4.13 Fuglebeskyttelsesområde F63 – Sønder Ådal 48

5 Litteratur 50

Appendix 1 – Valg af arter 53

1 Indledning

Miljøstyrelsen har udarbejdet udkast til 257 Natura 2000-planer for den kommende periode 2022-2027. Disse blev offentliggjort og sendt i høring den 21. februar 2022. Hver Natura 2000-plan indeholder langsigtede målsætninger for naturen i området og indsatser, der skal gennemføres i perioden.

Statslige myndigheder er forpligtet til at følge direkte op på Natura 2000-planen i form af eksempelvis bekendtgørelser. I den forbindelse skal Miljøministeriet som ansvarlig myndighed bl.a. tage stilling til, om der er behov for at følge op på Natura 2000-planerne via ændringer i eksisterende eller oprettelse af nye reservater. Dette kan blive aktuelt i områder, hvor arter af fugle og pattedyr, der står i Natura 2000-områdernes udpegningsgrundlag, er negativt påvirket af forstyrrelser fra færdsel og jagt.

På denne baggrund har Miljøstyrelsen den 13. december 2021 bedt DCE om

"en opdatering af DCEs faglige rapport nr. 52 "Vurdering af forstyrrelsestrusler i Natura 2000-områderne". Der ønskes bl.a. en vurdering foretaget med udgangspunkt i Natura 2000-planerne, hvor der for alle Natura 2000-områder foretages en vurdering af om en reservatbekendtgørelse er et relevant forvaltningsværktøj i forhold til at sikre relevante fugle- og pattedyrarter, der indgår i udpegningsgrundlagene, mod forstyrrelser.

Det ønskes vurderet om, der i det enkelte område findes arter med en gunstig bevaringsprognose, hvor negative effekter af forstyrrelser på sigt vil kunne ændre denne prognose.

Det ønskes vurderet om hvorvidt gældende, revideret eller ny reservatbekendtgørelse vil kunne bidrage til at sikre en gunstig bevaringsprognose for de relevante arter i hvert Natura 2000-område.

Gennemgang af områderne Vadehavet, Omø og Mariagerfjord prioriteres først og leveres som selvstændige beskrivelser senest 25. februar 2022.

Den samlede rapport leveres senest 6. juni 2022. Den samlede rapport skal indeholde den indledende beskrivelse af forstyrrelser, de resterende områder samt de tre selvstændigt udarbejdede beskrivelser, der er leveret i februar 2022, således at der ved afslutningen foreligger én samlet rapport, der indeholder gennemgang af samtlige Natura 2000-områder."

Dette notat indeholder rapportens kapitler om fugle og havpattedyr i de to Natura 2000-områder Vadehavet (N89) samt Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord (N14). Notatets indhold vil senere blive præsenteret i en videnskabelig rapport fra DCE, hvor også de andre Natura 2000-områder vil indgå. Da den litteraturudredning om forstyrrelseseffekter, der skal indgå i rapporten, endnu ikke foreligger, kan der efter udgivelse af nærværende notat komme nye eller mere konkrete anbefalinger til revision af eksisterende reservatbekendtgørelser/oprettelse af nye reservater inden for de områder, der behandles her.

Efter aftale med Miljøstyrelsen afleveres der den 4. marts 2022 et tilsvarende notat indeholdende kapitlerne vedr. områderne N116 og N162 ("Omø").

2 Fremgangsmåde

I forbindelse med at opdatere DCEs videnskabelige rapport nr. 52 "Vurdering af forstyrrelsestrusler i Natura 2000-områderne" har det vist sig nødvendigt at justere i visse af fremgangsmåderne. Eksempelvis benytter Miljøstyrelsen ikke længere begrebet bevaringsprognose (gunstig/ugunstig) i vurderinger af fugle på udpegningsgrundlagene. Derfor har vi for fuglenes vedkommende her erstattet bevaringsprognoser med oplysninger om tendenser i udviklingen i arternes bestande på nationalt og lokalt niveau. Hvad angår udviklingen i bestandene på nationalt niveau har vi fulgt den seneste NOVANA-rapport (Holm m.fl. 2021). Med hensyn til den lokale bestandsstatus følger vi angivelserne i Basisanalyse 2022-2027 for det konkrete Natura 2000-område.

I forhold til DCEs faglige rapport nr. 52 har vi for yngle- og trækfuglene tilføjet oplysninger om rødlistevurderingerne i det omfang, de foreligger (Flensted & Sterup 2019). Betegnelserne, der hver udgøres af to bogstaver og er indsat i tabellerne, betyder: Regionalt uddød (RE), kritisk truet (CR), truet (EN), sårbar (VU), næsten truet (NT), utilstrækkelige data (DD), livskraftig (LC), eller ikke relevant (NA). Endelig henføres arter til kategorien ikke vurderet (NE) hvis de ikke vurderes.

I forhold til betydningen af menneskelig færdsel forsøger vi, at vurdere om den forstyrrelse, som færdslen forårsager, kan være en medvirkende årsag til en lav bestand eller en faldende bestandsudvikling for fuglene. For pattedyrene vurderes om den forstyrrelse, som færdslen forårsager, kan være en medvirkende årsag til en ugunstig bevaringsprognose.

Oplysninger om i hvilke antal fuglene og havpattedyrene optræder i de enkelte områder gives kun i begrænset omfang, idet disse findes i andre afrapporteringer. For ynglefuglenes vedkommende er lokale antal publiceret i basisanalyserne 2022-2027 for hvert Natura 2000-område. Det samme gælder for trækfuglene, hvor basisanalyserne (Miljøstyrelsen 2021) giver et ekstrakt af et mere omfattende datagrundlag fra Clausen m.fl. (2019). For havpattedyrene benyttes data fra NOVANA-overvågningen (sammenfattet i basisanalyserne) samt viden indsamlet i forbindelse med forskningsprojekter.

I Natura 2000-planerne for 2022-2027 gives nogle generelle, konkrete målsætninger for Natura 2000-områderne, hvor bl.a. følgende anføres:

Arter

- *For arter uden et tilstandsvurderingssystem er målet, at bidrage til at opnå gunstig bevaringsstatus på biogeografisk niveau. Levestedernes tilstand (vurderet i form af forekomst og udbredelse) og det samlede areal skal være stabilt eller i fremgang.*

Ynglefugle

- *Tilstanden og det samlede areal af de kolonirugende fugles kortlagte levesteder må ikke være i tilbagegang, og mindst 75% af arealet skal være i fremgang mod eller fastholdes i tilstandsklasse I-II.*

- *For engfugle og mose- og rørskovsfugle er målet, at tilstanden og det samlede areal af levesteder i tilstandsklasse I-II er stabil eller i fremgang. Levestederne i tilstandsklasse III-V skal være i fremgang mod tilstandsklasse I eller II, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed for det.*

- *For ynglefugle uden tilstandsvurderingssystem er målet, at de skal bidrage til at sikre og øge bestanden på nationalt niveau. Levestedernes samlede areal og tilstand (vurderet i form af forekomst og udbredelse) skal være stabil eller i fremgang*

Trækfugle

- *For trækfugle, der kan optræde med nationalt eller internationalt betydende forekomster i fuglebeskyttelsesområdet, skal deres raste- og overnatningsområder sikres eller være i fremgang, således at området også fremadrettet kan huse en bestand af national eller international betydning.*

- *For trækfugle, som ikke optræder med nationalt eller internationalt betydende forekomster i fuglebeskyttelsesområdet, er målet, at deres fælde-, raste- og overnatningsområder skal sikres eller være i fremgang.*

I notatet her vurderes det for fugle og pattedyr på områdernes udpegningsgrundlag, om det kunne være relevant at benytte en reservatbekendtgørelse som virkemiddel for at opnå disse målsætninger.

Ved vurderingen af om reservater kan medvirke til at begrænse omfanget af forstyrrelser fra menneskelig aktivitet, har vi udeladt en række af de arter, der står i udpegningsgrundlagene. Disse arter er udeladt, fordi vi vurderer, at det ikke umiddelbart er oplagt at sikre arterne yderligere beskyttelse via reservatbekendtgørelser. For fuglene drejer det sig om følgende arter/artsgrupper: hvid stork, rørdrum, plettet rørvagtel, engsnarre, rovfugle (havørn, vandrefalk, rørhøg, hedehøg), mosehornugle, natravn, rødrygget tornskade og blåhals. For pattedyrene gælder det odder og flagermus. Se også Appendiks 1 bagest i notatet.

De tilbageværende arter af vandfugle, der står i udpegningsgrundlagene, er listet i tabeller under de enkelte fuglebeskyttelsesområder. For havpattedyrene er de udpegede arter listet i forhold til habitatområderne.

I de danske fuglebeskyttelsesområder gennemføres der ikke systematisk overvågning af udviklingen i de forskellige former for menneskelige aktiviteter. Det hører også til sjældenhederne, at der gennemføres undersøgelser af, hvorvidt ynglefuglene og/eller rastefuglene påvirkes af rekreative aktiviteter og anden menneskelig færdsel (Bregnballe m.fl. 2009, 2017, Petersen & Fox 2009, Lausen m.fl. 2017, Petersen m.fl. 2017, Holm m.fl. 2019). Det har den konsekvens, at mange af bedømmelserne i nærværende notat omkring behovet for at regulere den menneskelige færdsel inden for det enkelte fuglebeskyttelsesområder er baseret på et yderst begrænset videngrundlag.

Dog har vi en betydelig viden om effekter af jagtudøvelse på rastende vandfuglebestande, der dels er undersøgt ved reservatforsøg (fx Madsen m.fl. 1995, Bregnballe m.fl. 2001, 2005, Madsen & Holm 2002) – dels ved evalueringer af udmøntningen af aftalen om de såkaldte "jagt- og forstyrrelsesfrie kerneområder". Sidstnævnte bevirkede, at både antallet af reservater og reservatarealet i

Danmark blev omtrent fordoblet fra 1993 til 2000 (Clausen m.fl. 2004). Efterfølgende er det vist, at de særligt forstyrrelsesfølsomme arter af især gæs og svømmeænder kvitterede ved at stige i antal, især i reservaterne (Clausen m.fl. 2013, 2014). I langt de fleste af de behandlede Natura 2000-områder er der således implementeret ét eller flere reservater, der især tilgodeser de rastende fuglebestandes behov for fredelige fouragerings- og/eller rastepladser, fordi der er indført forbud eller andre restriktioner mod jagt, og ganske ofte også forbud mod brætsejlads, der også kan forårsage betydelig forstyrrelse af rastende vandfugle.

Vi har selv foretaget optællinger og/eller i andre sammenhænge foretaget studier af ynglende og/eller rastende fugle i nogle af de områder, der behandles i dette notat. Forud for sammenstillingen har vi, i det omfang vi ikke selv har lokalt kendskab, tilstræbt at indhente information fra vore lokale optællere om forstyrrelsesproblematikker.

Når vi i nærværende notat angiver, at der ikke er behov for at oprette reservater eller foretage ændringer i eksisterende reservatbekendtgørelser af hensyn til en eller flere arter i udpegningsgrundlaget, skal dette – grundet vor utilstrækkelige viden – tolkes med forsigtighed. Det kan således sagtens forekomme, at en arts optræden påvirkes negativt af de menneskelige aktiviteter i området, men at vi bare ikke er vidende om, at det forholder sig sådan.

Fuglenes yngleområder på strandene på Fanø og Rømø bruges til mange rekreative formål, deriblandt opsætning af drager. Foto: Kim Fischer.

3 Ålborg Bugt, Randers Fjord og Mariager Fjord – Natura 2000-område nr. 14

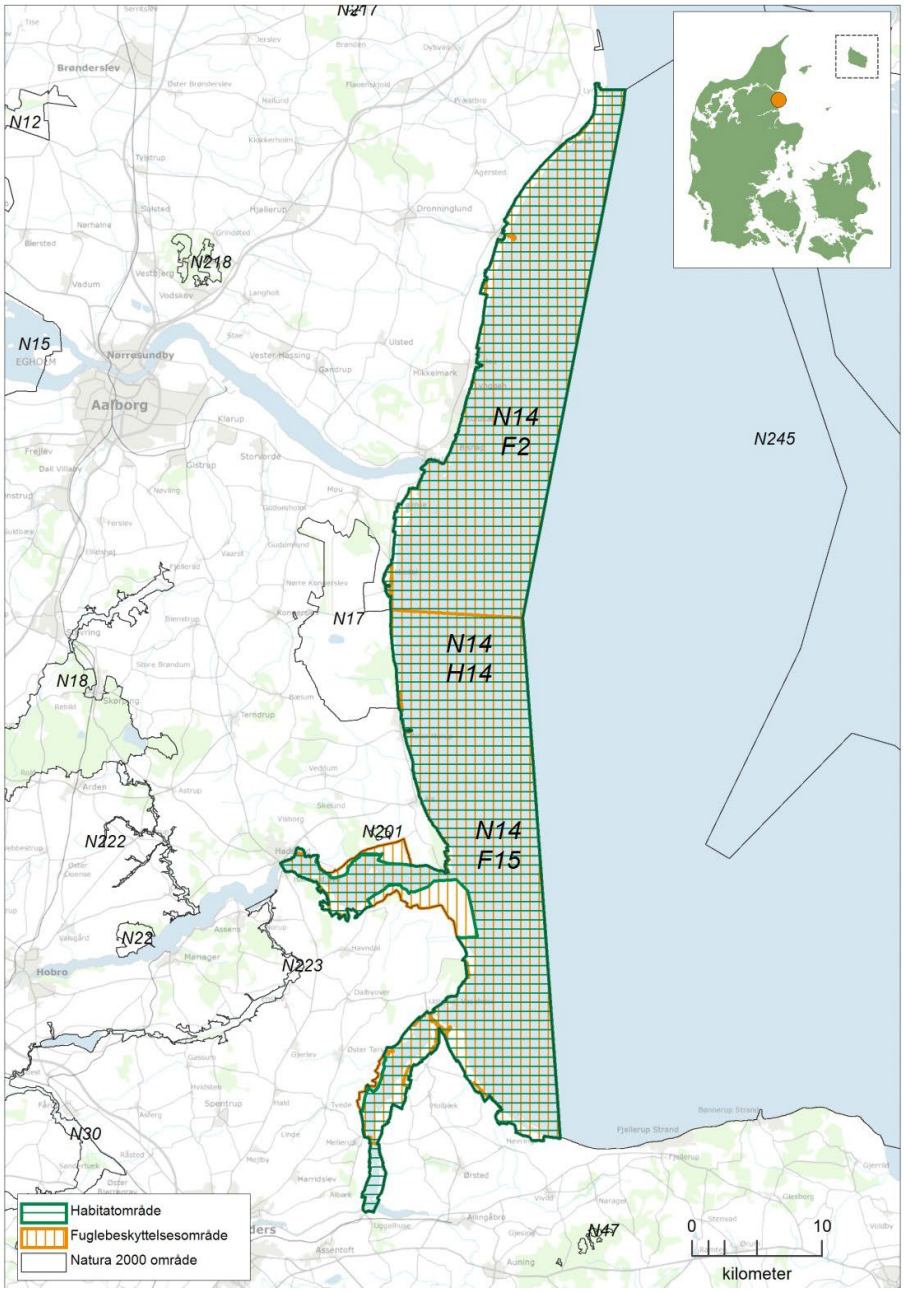

Figur 3.1. Afgrænsning af Natura 2000-område N14. Natura 2000-området består af habitatområde H14 (vandret grøn skravering) og fuglebeskyttelsesområderne F2 og F15 (lodret orange skravering). Kortet er en gengivelse af kortet vist i Natura 2000-planen for området (Miljøstyrelsen 2021, N14a).

Overordnede målsætninger for Natura 2000-området

I Natura 2000-plan 2022-2027 for N14 (Miljøstyrelsen 2021, N14a) er bl.a. følgende anført under de overordnede målsætninger for fugle og pattedyr:

- *Ligeledes sikres levestederne for ynglefuglene splitterne, dværgterne, fjordterne, havterne og klyde, samt levestederne for trækfuglene almindelig ryle, bjergand, edderfugl, hjejle, lysbuget knortegås, pibesvane, sangsvane, sortand, fløjlsand, gravand, hvinand, knopsvane og stor skallesluger. De nævnte arter har alle enten store bestande i området, er i tilbagegang eller har vigtige bestande i området.*

- *Området sikres som et godt levested for den høje forekomst af spættet sæl. Ligeledes sikres levestederne for odder og bæklampret.*

3.1 Fuglebeskyttelsesområde F2 Ålborg Bugt, nordlige del

Fuglebeskyttelsesområde F2 er den nordlige halvdel af Natura 2000-område N14. Vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 3.1.

Tabel 3.1. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F2 med rødliste- og bestandsstatus (nationalt og lokalt) for arterne i dette. Y og T angiver, at området er udpeget på grund af artens optræden som henholdsvis yngle- og trækfugl. Arternes rødlistestatus er ikke for alle arter blevet bedømt for begge kategorier. Yderst til højre i tabellen er det anført, om det vurderes, at en ændring i reservatbestemmelserne for området kan være et virkemiddel til at forbedre arternes status. Arter, der indgår i udpegningsgrundlaget, men for hvilke en reservatbekendtgørelse generelt vurderes ikke at være et egnet virkemiddel for artsforvaltningen, er udeladt af denne og de efterfølgende tabeller. Art der, der er udeladt, er listet i Appendiks 1.

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virkemiddel
		National	Lokal	
Pibesvane (T)	LC	Stabil-fluktuerende	Usikker	Nej
Sangsvane (T)	LC	Stigende	Stabil-flukturende	Nej
Lysbuget knortegås (T)	LC	Stigende	Stabil	Nej
Gravand (T)	LC	Stabil	Stabil	Nej
Bjergand (T)	NT	Stabil-flukturende	Faldende	Nej
Edderfugl (T)	NT	Stabil?	Stabil	Bør overvejes
Sortand (T)	DD	Faldende	Stabil-flukturende	Bør overvejes
Fløjlsand (T)	NT	Stigende	Stabil	Nej
Hjejle (T)	LC		Stabil-flukturende	Nej
Sandløber (T)	LC	Usikker	Ikke bedømt (nyudpeget)	Nej
Almindelig ryle (T)	VU	Usikker	Fluktuerende-faldende	Nej
Almindelig ryle (Y)	EN	Faldende	Forsvundet	Nej
Klyde (Y)	VU	Usikker	Stabil	Bør overvejes
Fjordterne (Y)	NT	Stabil-stigende	Stabil-faldende	Bør overvejes
Havterne (Y)	VU	Faldende	Stabil-faldende	Bør overvejes
Dværgterne (Y)	VU	Stabil	Stabil-faldende	Bør overvejes
Splitterne (Y)	LC	Faldende	Forsvundet	Bør overvejes

3.1.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i Natura 2000-plan 2022-2027

Der omtales flere steder i Natura 2000-planens afsnit om levestedskortlægninger for terner (havterne, dværgterne) og klyde, at der især på nogle af revlerne langs Kattegatkysten er nogen forstyrrelse fra mennesker. Der nævnes i den forbindelse konkret, at der er sådanne problemer i kortlagte områder mellem Hou og Hals (Miljøstyrelsen 2021, N14a).

3.1.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – fugle

Ynglefugle

Inden for fuglebeskyttelsesområdet er der tre reservater, hvor der i Voerså-Stensnæs Vildtreservat er forbud mod færdsel fra 1. april til 15. juli på øen umiddelbart syd for Stensnæs og på søterritoriet omkring øen inden for en afstand af 50 meter fra højeste daglige vandstandslinje. Aså-Gerå Vildtreservat har ingen færdselsrestriktioner i relation til ynglefugle. I Hals-Egense Vildtreservat er færdsel forbudt fra 1. april til 15. juli på den sydligste ø på

Nordmandshage (inkl. tilvækstområder og det omgivende søterritorium inden for en afstand af 50 meter fra højeste, daglige vandstandslinje). Desuden er der ifølge reservatbestemmelserne også færdselsforbud i yngletiden på to næs syd for Egense (Tørmandsgrund og Ladestedsrevl), og der er forbud mod brætsejlads i et område umiddelbart øst for Hals.

Reservatet ved Stensnæs blev implementeret i 2015 og har forbedret beskyttelsen af bl.a. de ynglende terner i området.

De absolut vigtigste yngleområde for terner, hvor kun en del af området (Nordmandshage) er omfattet af færdselsforbud i yngletiden, udgøres af sandrevlerne omfattende Nordmandshage-Bisnap-Skindsækken på nordsiden af Limfjordens østlige munding og Korsholm på sydsiden af fjordens munding. I området Nordmandshage-Bisnap-Skindsækken ynglede der i årene 2006-15 mellem 140 og 300 par havterner (dog blot 43 par i et enkelt år). Ligeledes har dværgterner ynglet årligt i perioden 1999-2020 med 20-33 par i flere af årene. På Korsholm-Mulbjerg Krog har der i samme periode ynglet op til 150 par havterner og op til 5 par dværgterner. Længere mod syd har der ved kysten ud for Dokkedal været registreret op til 17 par havterner.

Ved Bisnap-Skindsækken og Korsholm, hvor der årligt yngler havterne og næsten årligt dværgterne, forekommer der forholdsvis hyppigt menneskelig færdsel i yngletiden. Det bør overvejes at udvide området med færdselsforbud omkring Nordmandshage, så der i yngletiden bliver færdselsforbud på flere af sandøerne ved Limfjordens østlige munding.

Vurdering af beskyttelsesbehov
Med henvisning til Natura 2000-planens konkrete eksempler på, at der ved levestedskortlægningerne for terner er noteret steder med forstyrrelsesproblemer, som er beliggende uden for reservaternes områder med færdselsforbud i yngletiden, bør det overvejes, om terner og andre kolonirugende kystfugle kan sikres mere gunstige ynglevilkår ved at udlægge flere områder med færdselsforbud i perioden fra 1. april til 15. juli.

Det bør overvejes at udvide den færdselsfrie zone omkring de øer og holme, hvor der i øjeblikket er forbud mod færdsel på selve øen og ud til 50 m fra højeste daglige vandstandslinje.

Trækfugle
De tre vildtreservater ved Voerså-Stensnæs, Aså-Gerå og Hals-Egense har alle forholdsvis store arealer, hvor der er forbud mod jagt og brætsejlads. Ved afgræsningen af reservaterne blev der lagt særlig vægt på de forstyrrelsesfølsomme arter af jagtbare gæs og svømmeænder, samt på hensyntagen til den lille bestand af lysbugede knortegæs, der har sin primære efterårsrasteplads i denne del af Danmark. Reservaterne blev i 1990erne derfor især udlagt, hvor der dengang var kendte forekomster af bundvegetation, der er gæssenes foretrukne føde om efteråret og i den tidlige vinter.

Clausen m.fl. (2014) vurderede ud fra detaljerede tællinger udført i 2008-2010, at de tre reservater alle var velfungerende for de artsgrupper, de oprindeligt blev udlagt for at tilgodese.

DCE har ikke kendskab til nyere detaljerede kortlægninger af bundvegetationens udbredelse på lavt vand i området. Bedømt ud fra ortofotos på Danmarks Arealinformation synes der at være sket en betydelig tilvækst af

"mørke områder med karakteristiske afgrænsninger på luftfotos", som vi har erfaring for er bundplanter (jf. Ørberg m.fl. 2018). Det synes at være sket efter 2014 i den nordlige del af fuglebeskyttelsesområdet fra Stensnæs til Sørå, og efter 2012 i den sydlige del fra Mulbjerg Krog til Dokkedal. I sidstnævnte område er der definitivt tale om ålegræsbede, der benyttes af større antal af lysbugede knortegæs (P. Clausen pers. obs.). I begge områder er der et sammenfald med afgræsningen af jagtfrie områder i reservaterne og fuglenes fordelinger, hvorfor udviklingen i levestederne for de ovenfor nævnte arter er særdeles gunstig.

Sang- og pibesvanerne i området fouragerer stort set udelukkende på agerland uden for fuglebeskyttelsesområdet og flyver derfra til overnatning langs Kattegatkysten. Reservaterne fungerer således som sikre overnatningspladser for svanerne.

Havdykænderne, som indgår i udpegningsgrundlaget, findes dels i området i fældeperioden – dels overvintrende. Ved den seneste vurdering af forstyrrelsestrusler i Natura 2000-områderne (Therkildsen m.fl. 2013) anførtes flere forhold, som fortsat vurderes at gælde for områdets bestande af havdykænder: "*I fældeperioden er de særligt følsomme overfor forstyrrelser og der er evidens for at tæthederne af fældende sortænder er markant lavere i de kystnære dele af Ålborg Bugt sammenlignet med de mere kystfjerne dele af Kattegat i området mellem Jylland, Anholt og Læsø – og at sortændernes udbredelse synes negativt påvirket af menneskelige aktiviteter (Petersen & Fox 2009). Ederfugl forekommer tilsvarende i større antal væk fra Jylland om sommeren, men nærmere Jylland om vinteren (Petersen & Nielsen 2011)*"; og at "*Der er ingen umiddelbare indikationer på, at der skulle være problemer med fødeudbuddet for dykænderne i området, da de kystnære dele af Ålborg Bugt området om vinteren har de største tætheder af dykænder (Petersen & Nielsen 2011). Dette er tilfældet på trods af tidvise intensive havjagtaktiviteter i området, hvilket indirekte indikerer, at forstyrrelser i sommerhalvåret, hvor dykænderne er særligt følsomme i fældeperioden, kan være et særdeles reelt forvaltningsproblem i området.*

<u>Vurdering af beskyttelsesbehov</u>
Umiddelbart synes der ikke at være behov for at revurdere reservaterne i relation til jagtudøvelsen i de kystnære dele af fuglebeskyttelsesområdet.

Det bør overvejes, om etablering af forstyrrelsesfrie områder i fældeperioden i de kystnære dele af Ålborg Bugt kan bidrage til en mere jævn fordeling af fældende dykænder i det nordlige Kattegat, herunder bidrage til at få tidligere kendte fældeområder for flere arter af dykænder (jf. Joensen 1973) tilbage i de Jyllands-nære dele af regionen.

Overvejelser om etablering af forstyrrelsesfrie områder i fældeperioden skal ses i sammenhæng med og ideelt behandles sammen med anbefalinger vedr. Natura 2000-område N263 (Nordvestlige Kattegat).

3.2 Fuglebeskyttelsesområde F15 Randers og Mariager Fjorde og Ålborg Bugt, sydlige del

Fuglebeskyttelsesområde F2 er den sydlige halvdel af Natura 2000-område N14. De vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 3.2.

Tabel 3.2. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F15, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027. Se tabel 3.1 for en forklaring af de forskellige kolonners indhold.

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virkemiddel
		National	Lokal	
Knopsvane (T)	LC	Stabil-stigende	Nogenlunde stabil	Nej
Pibesvane (T)	LC	Stabil-fluktuerende	Usikker	Nej
Sangsvane (T)	LC	Stigende	Stabil-flukturende	Nej
Lysbuget knortegås (T)	LC	Stigende	Stabil	Bør overvejes
Gravand (T)	LC	Stabil	Stabil	Nej
Bjergand (T)	NT	Stabil-flukturende	Stabil	Nej
Hvinand (T)	LC	Stabil	Nogenlunde stabil	Nej
Edderfugl (T)	NT	Stabil?	Stabil	Bør overvejes
Sortand (T)	DD	Faldende	Stabil-flukturende	Bør overvejes
Fløjlsand (T)	NT	Stigende	Stabil	Nej
Stor skallesluger (T)	LC	Stabil	Ikke beskrevet	Nej
Hjejle (T)	LC	Usikker	Stabil-flukturende	Nej
Klyde (Y)	VU	Usikker	Flukturende	Bør overvejes
Fjordterne (Y)	NT	Stabil-stigende	Stabil-faldende	Bør overvejes
Havterne (Y)	VU	Faldende	Stabil-faldende	Bør overvejes
Dværgterne (Y)	VU	Stabil	Stabil-faldende	Bør overvejes
Splitterne (Y)	LC	Faldende	Forsvundet	Bør overvejes

3.2.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i NATURA 2000-plan 2022-2027

Der omtales flere steder i Natura 2000-planens afsnit om levestedskortlægninger for terner (havterne, dværgterne) og klyde, at der især på nogle af revlerne langs Kattegatkysten er nogen forstyrrelse fra mennesker (Miljøstyrelsen 2021, N14a). Clausen & Pedersen (2021) nævner også et konkret område ved Als Odde.

3.2.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – fugle

Ynglefugle

Inden for fuglebeskyttelsesområdet er der to reservater med forbud mod færdsel fra 1. april til 15. juli på øer og holme (inklusive tilvækstarealer) og på søterritoriet inden for en afstand af 50 meter fra højeste daglige vandstandslinje). Det er henholdsvis på Muddermarens Ø, Treskelbakkeholm og Pletten i Mariager Fjord Vildtreservat samt Mellempolde i Sødring Vildtreservat.

Clausen & Pedersen (2021) giver en mere detaljeret gennemgang af fordelinger af de kolonirugende kystfuglearter i F15, hvorfor der henvises til denne.

Vurdering af beskyttelsesbehov

Clausen & Pedersen (2021) giver flere anbefalinger i forhold til flere beskyttelsestiltag af hensyn til de kolonirugende kystfuglearter i F15, hvorfor der henvises til denne.

Det bør derudover overvejes at udvide den færdselsfrie zone omkring de øer og holme, hvor der i øjeblikket er forbud mod færdsel på selve øen og ud til 50 m fra øen.

Trækfugle

De to vildtreservater i Mariager Fjord og ved Sødring i udmundingen af Randers Fjord har begge store arealer, hvor der er forbud mod jagt og brætsejlads. Ved afgrænsningen af reservaterne blev der i lighed med reservaterne i den nordlige del af Natura 2000-området lagt særlig vægt på hensyntagen til de lokalt forekommende jagtbare gæs og svømmeænder samt de lysbugede knortegæs, hvis primære efterårsrasteplads førhen lå ved Mariager og Randers fjorde. Reservaterne blev i 1990erne derfor især udlagt, hvor der dengang var kendte forekomster af bundvegetation, der er gæssenes foretrukne føde om efteråret og i den tidlige vinter.

Ud fra detaljerede tællinger udført i 2008-2010 vurderede Clausen m.fl. (2014), at reservatet ved Sødring var velfungerende for de artsgrupper, det oprindeligt blev udlagt for at tilgodese.

Fælled (2011) har imidlertid, på baggrund af data indsamlet i 2009-2010, dokumenteret en markant tilbagegang i udbredelsen af havgræs og ålegræs i den ydre del af Mariager Fjord øst for Hadsund, hvilket har bevirket nedgange i antallet af rastende knopsvaner, lysbugede knortegæs, pibeænder og blishøns – samt omfordelinger i de tilbageværende fuglenes udbredelse og habitatvalg (Fælled 2011, Clausen m.fl. 2014, 2019).

For de lysbugede knortegæs indebærer habitattabet i fjorden et øget forbrug af terrestriske fourageringsområder på strandenge og agerjorde, og det er påvist, at denne forandring i habitatudnyttelse har negative energetiske konsekvenser for gæssene i området, fordi de er mere nervøse og flyver mere i forbindelse med deres udnyttelse af de terrestriske habitater sammenlignet med de akvatiske (Clausen m.fl. 2012).

Sang- og pibesvanerne i området fouragerer stort set udelukkende på agerland uden for fuglebeskyttelsesområdet og flyver derfra til overnatning i fjordene og langs Kattegatkysten. Reservaterne fungerer således som sikre overnatningspladser for svanerne.

Havdykænderne, som indgår i udpegningsgrundlaget, findes dels i området i fældeperioden dels overvintrende. Problemstillingen i relation til forstyrrelse af havdykænder især i fældeperioden, der omtales under gennemgangen af F2, er også relevant for F15.

<u>Vurdering af beskyttelsesbehov</u>

Der synes at være behov for en større revision af de to reservater i F15, der kan adressere en tilpasning til bundvegetationens markante reduktion i udbredelse i Mariager Fjord og dertil knyttede vandfuglearters beskyttelsesbehov. Clausen & Petersen (2021) giver en række anbefalinger herom, hvorfor der henvises til denne.

Det bør overvejes om etablering af forstyrrelsesfrie områder i fældeperioden i de kystnære dele af Ålborg Bugt kan bidrage til en mere jævn fordeling af fældende dykænder i det nordlige Kattegat, herunder bidrage til at få tidligere kendte fældeområder for flere arter af dykænder (jf. Joensen 1973) tilbage i de Jyllands-nære dele af regionen.

Overvejelser om begge anbefalinger skal ses i sammenhæng med og ideelt behandles sammen med anbefalinger vedr. Natura 2000-område N263 (Nordvestlige Kattegat).

3.3 Habitatområde H14 Ålborg Bugt, nordlige del

Habitatområde H14 er næsten identisk med Natura 2000-område N14. De havpattedyr, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 3.3.

Tabel 3.3. Havpattedyr på udpegningsgrundlaget for Habitatområde H14, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027.

Artsnavn	Bevaringsprognose for området 2019	National bevaringsstatus	Reservat som virkemiddel
Marsvin	Ukendt	Stærkt ugunstig (kontinentale region)	Bør overvejes
Spættet sæl	Ukendt	Gunstig	Bør overvejes

3.3.1 Vurdering af forstyrrelsestrusler – havpattedyr

Spættet sæl er på udpegningsgrundlaget, men opholder sig kun fåtalligt og spredt i området. Der er ikke udpeget sælreservater i området. Hvert år under NOVANA tællingerne af sæler i august ses op til 22 individer fordelt på større sten ved Randers Fjordmunding. I 2021 blev der talt op til 62 spættede sæler i april måned på en sandbanke uden for Mariager Fjord. Der blev ikke set sæler her resten af året, og det er uvist, om sælerne er begyndt at bruge denne banke på mere fast basis.

Stenene ved mundingen af Randers Fjord befinder sig i et lavvandet område tæt ved kysten. Der er således ingen adgangsbegrænsninger, der beskytter det område hvor sælerne holder til, selvom området dog ikke er specielt let tilgængeligt.

Marsvin er tilføjet udpegningsgrundlaget for habitatområde 14 i 2020. Udpegningen blev udført på basis af Sveegaard m.fl. (2018), der samlede alle eksisterende data omkring marsvineforekomster i danske farvande og herudfra vurderede vigtigheden af alle eksisterende habitatområder ift. marsvin. Baseret på telemetridata blev området vurderet som "Middel" mht. vigtighed for marsvin både sommer og vinter.

I Natura 2000-basisanalysen for 2022-2027 (Miljøstyrelsen 2021, N14b) står der følgende i forhold til marsvin:

"*Området er delvis beliggende inden for 3 sømil-grænsen og dermed delvis omfattet af bekendtgørelse om trawl- og vodfiskeri, som begrænser fiskeri med trawl og vod. Forvaltningsplanen for marsvin fra 2005 skal revideres senest 2021. Der er krav om anvendelse af akustiske alarmer (pingere) ved anvendelse af specifikke garntyper for at undgå utilsigtet bifangst af hvaler.*"

Forvaltningsplanen for marsvin er endnu ikke revideret, og der er ingen specifik regulering af hverken fiskeri eller støj i Natura 2000-området, der relaterer sig til marsvin.

<u>Vurdering af beskyttelsesbehov</u>

Ønskes det at beskytte de lokale sæler, kan der indføres en forstyrrelsesfri zone omkring stenene ved Randers Fjordmunding. Der findes således ikke andre oplagte landgangspladser for spættet sæl i dette område. Der er ikke set unger i området, så det er primært i fældeperioden i august måned. at sælerne bør beskyttes. Beskyttelsen vil have særlig betydning, da der er langt til

de nærmeste hvilepladser ved Anholt og Læsø. I denne periode skifter sælerne pels og er nødt til at ligge på land, for at udnytte varmen fra solen (Paterson m.fl. 2012) og undgå underafkøling af kroppen.

Det specifikke trusselsniveau for marsvin i dette område er på nuværende tidspunkt ukendt, men i forhold til bifangst i garnfiskeri (Larsen m.fl. 2021) og undervandsstøj er der behov for regulering, hvis truslerne skal begrænses. Om end der kun foreligger få undersøgelser, er det overvejende sandsynligt, at både sæler og marsvin reagerer negativt på de fleste typer af små, hurtige både (Laursen m.fl. 2016, Wisniewska m.fl. 2018). Da især de indre danske farvande allerede er betydeligt belastet med motorbåde, er det vigtigt at forhindre en øget påvirkning, så længe man ikke kender effekten af den eksisterende påvirkning. I habitatområderne vurderes det, at være af særlig betydning at begrænse støjen og det uforudsigelige sejlmønster fra hurtige både. For at begrænse forstyrrelserne bør det overvejes at begrænse denne type sejlads til sejlrender eller særlige områder samt begrænse hastigheden. Det bør også vurderes i det enkelte tilfælde, om havpattedyrene har gode muligheder for at finde alternative opholdssteder. Særligt bør områder i nærheden af sælkolonier helt friholdes fra sejlads.

Strandene på Rømø og Fanø egner sig til mange former for rekreative aktiviteter, deriblandt tre-hjulede strandsejlere. Foto: Kim Fischer.

4 Vadehavet – Natura 2000-område nr. 89

4.1 Menneskelig færdsel i Vadehavet

Vadehavet er et af de vigtigste fugleområder i verden, og de store forekomster af fugle har været medvirkende årsag til, at Vadehavet er udpeget som Nationalpark og Unesco Verdensarv. Blandt andet som en følge af områdets forholdsvis nye status som nationalpark og verdensarvsområde, er der registreret et stigende antal besøgende, som bl.a. kommer for at opleve og nyde Vadehavets unikke natur og øvrige seværdigheder. Flere og flere vil gerne færdes i naturen. Friluftslivet i Vadehavet er i vækst, og især Fanø og Rømø er attraktive destinationer for et meget stort antal danske såvel som udenlandske turister.

I de senere år er der især på Fanø og Rømø, men også på Mandø, sket en vækst i turismen og i brugen af områderne til friluftsaktiviteter. Omfanget af almindelig fladefærdsel (gående, løbende, cyklende etc.) er steget. Desuden færdes folk nu i stigende grad i det, der førhen kunne betegnes som øernes yderområder. Tilmed bliver øerne og Vadehavet i det hele taget nu om dage brugt til friluftsaktiviteter hen over en længere periode af året. Så en række lokaliteter i Vadehavet, der tidligere var mere eller mindre beskyttet på grund af deres beliggenhed, bliver nu opsøgt af flere personer og hen over en længere periode af året. Denne udvikling ser på begge øer ud til at føre til en indskrænkning i de ynglende og rastende fugles adgang til fristeder.

I det følgende nævnes blot eksempler på forskellige typer af menneskelig færdsel, som i de senere år er blevet mere hyppige.

- Sejlads i havkajakker er ikke reguleret under de nuværende reservatbestemmelser for Vadehavet. Det er tænkeligt, at også Vadehavet udvikler sig til at blive et endnu mere attraktivt område for sejlads med havkajakker, end det er i øjeblikket. Da forudses det, at denne aktivitet vil kunne forårsage forstyrrelser i en række af de områder, hvor fuglene normalt har mulighed for at opholde sig uden at blive forstyrret. Her er der ofte tale om områder, som er vanskeligt tilgængelige for motordrevne både og for mennesker, der færdes til fods på vaderne. Det bør derfor overvejes at se på, om mulighederne for kajaksejlads skal begrænses i visse områder i Vadehavet.

- Mountainbikes benyttes nu i langt større omfang end tidligere. Det er også tydeligt, at flere og flere bruger eldrevne mountainbikes og mountainbikes med brede dæk. Disse to forhold bidrager til, at det nu er blevet mere og mere almindeligt, at se mountainbikes køre på strandene, i klitter og på strandenge. Brugen af mountainbikes bidrager til, at folk nu færdes steder, hvor der førhen sjældent kom mennesker.

- Brugen af ATV'ere på strandene og i klitterne er udbredt, især på Rømø. ATV'ere ses også køre i områder, hvor det ikke er tilladt at færdes med motorkøretøjer. Der er mange iagttagelser af, at fugle på Fanø og Rømø forstyrres af ATV'ere.

- Ridning er en hyppigt forekommende aktivitet, især på strandene på Fanø og Rømø. Ridning er ikke omfattet af de nuværende reservatbestemmelser. Ud over ridning enkeltvis og i grupper, har turister også mulighed for at blive kørt i hestevogne ud på visse højsande ved Mandø (fx for at se på

sæler), og hestevogne benyttes også ved kørsel til østersbanker. Det er uklart, i hvilket omfang ridning i Vadehavet forårsager forstyrrelser af rastende og fødesøgende fugle, men vi vurderer, at det er relevant at få belyst, om ridning udgør et problem i visse områder. Ifølge Naturbeskyttelsesloven er det ikke tilladt at ride på strandene i juni, juli og august, men det virker ikke, som om dette er en regel, der bliver håndhævet. På Rømø ses, at ryttere kommer mange steder, hvor der ellers forholdsvis sjældent færdes mennesker.

- Flyvning med 'hangglidere' og 'powered hangglidere' (små lette enpersoners 'minifly' med motor) er en ny aktivitet, der finder sted på Rømø (og muligvis også på Fanø). Denne form for flyvning er tilsyneladende ikke reguleret i nogen bekendtgørelser. Vi har kendskab til flere iagttagelser af flyvning med hangglidere i 20-50 meters højde over den sydlige del af Rømø (området strækkende sig over Havsand - Sønderstrand - Stormengene – Helm Odde) og videre op ad øens østkyst. I flere af disse tilfælde er det observeret, at så godt som alle de vandfugle, der opholdt sig i områderne gik på vingerne og fløj væk. Paragliding forekommer også på Rømø, og der er iagttagelser af, at også denne aktivitet kan forårsage betydelig forstyrrelse af vandfugle. Vi vurderer, at der er behov for at se på mulighederne for indføre regulering af, eller forbud mod flyvning med 'glidere' i Vadehavet.

- Flyvning med droner i Vadehavet forekommer nu hyppigere end førhen. Da det ikke tilladt er at flyve med drone i Vadehavet uden tilladelse (bort set fra i enkelte områder på Fanø og Rømø; https://droneluftrum.dk/app/map), bør det overvejes at opsætte skilte, hvilket nok vil være en forudsætning for at forbuddet vil kunne håndhæves. Hyppigheden af flyvning i de områder, som fuglene gerne benytter, kendes ikke. Ligeledes er der kun begrænset viden om, hvorvidt flyvning med drone forstyrrer fuglene. Enkelte forsøg har vist, at især rastende fugle reagerer ved opflyvning, men fuglenes reaktion ser ud til at afhænge af præcist, hvordan der flyves med dronen.

Vi vurderer, at der i Vadehavet er behov for at give folk bedre muligheder for at få den rette information om reservatbestemmelserne. Desuden bør der for visse områder ses nærmere på relevansen af at tydeliggøre, hvor grænserne i landskabet går (fx via bedre afmærkningerne og/eller brug af hegning). Herved kan man minimere risikoen for, at der opstår tvivl om, hvor man ikke må færdes. Informationerne om reglerne synes i nogle tilfælde at være utilstrækkelig, eksempelvis fordi skiltningen er begrænset og/eller fordi skiltene er gamle og ulæselige. Især fra Fanø og Rømø er der talrige eksempler på, at folk færdes uden at tage hensyn til de gældende regler. Stikprøver (interviews af turister) tyder på, at dette i mange tilfælde skyldes, at gæsterne ikke er bekendte med reglerne. Der er imidlertid også mange eksempler på, at folk ignorerer bestemmelserne. Så for visse områder vurderer vi, at det vil være nødvendigt at indføre forskellige former for hegning. Hegning kan være et nødvendigt tiltag, især hvis man også fremover kommer til at mangle ressourcer til at føre tilsyn med og sikre håndhævelse af reservatbestemmelserne.

I de seneste år er det – via et initiativ fra Nationalpark Vadehavet og et samarbejde med kommunerne – blevet iværksat relevant skiltning i et forsøg på at gøre strandens gæster opmærksom på, at de skal udvise hensyn til de ynglende fugle.

Overordnet set vurderer vi, at det i Vadehavet (og især på øerne) vil være relevant at udbygge den nuværende zonering af færdslen. På Fanø og Rømø vil

fuglene kunne drage betydelig fordel af, at der blev indført forstyrrelsesfrie områder ved øernes nord- og sydender. Strandene på Fanø og især på Skallingen og Rømø er meget dynamiske, og derfor bør der i et eventuelt kommende arbejde med zonering og adgangsbegrænsninger indtænkes muligheder for regelmæssig evaluering af afgrænsninger af de beskyttede områder.

4.2 Natura 2000-området – målsætninger og indsatser

I Natura 2000-område N89 indgår der fire habitatområder (H78, H86, H90, H230) og 10 fuglebeskyttelsesområderne F49, F51, F52, F53, F55, F57, F60, F63, F65, F67 (Fig. 4.1).

4.2.1 Overordnede målsætninger for Natura 2000-området

I Miljøstyrelsens Natura 2000-plan 2022-2027 for Vadehavet er bl.a. følgende anført under de overordnede målsætninger:

- *At Vadehavet fastholdes som et af landets vigtigste yngle- og rasteområder for havpattedyr, fugle og fisk knyttet til kystområder med bl.a. tidevandspåvirkede strandenge og lavvandede havområder.*

- *At fuglebeskyttelsesområderne sikres som levesteder for ynglefuglene fjordterne, hvidbrystet præstekrave, sorthovedet måge, dværgterne, havterne, klyde, sortterne, almindelig ryle, rørdrum, skestork, rørhøg, hedehøg, plettet rørvagtel, brushane, mosehornugle, stor kobbersneppe og blåhals, samt splitterne og sandterne. Der sikres desuden levesteder for trækfuglene lysbuget knortegås, mørkbuget knortegås, kortnæbbet gås, hjejle og pomeransfugl, samt vandrefalk.*

4.2.2 Natura 2000-planens indsatsprogram

I Miljøstyrelsens Natura 2000-plan 2022-2027 for Vadehavet er det i kapitlet om indsatsprogram anført, at der i den kommende tredje planperiode fortsat skal arbejdes på at gennemføre og afsøge behov for at udlægge forstyrrelsesfrie zoner. Det angives endvidere, at det er en fælles opgave for kommuner og offentlige lodsejere at aftale på hvilke arealer og i hvilke kommuner, den konkrete indsats skal foregå.

Under afsnittet om generelle retningslinjer er der bl.a. angivet følgende:

- *Der arbejdes på at sikre egnede levesteder for områdets fugle og arter*

- *Der fokuseres på om der er behov for yderligere sikring mod forstyrrelser med fokus på træk- og ynglefugle samt pattedyr.*

Under afsnittet om specifikke retningslinjer er der bl.a. angivet følgende:

- *Tilstanden af levestederne for klyde, havterne og sandterne sikres eller forbedres, således at 75% af de kortlagte levesteder får en naturtilstand i overensstemmelse med arternes krav til ynglelokalitet, hvilket også vil være til gavn for fjordterne, hvidbrystet præstekrave, splitterne og dværgterne.*

- *Tilstanden af levesteder for snæbel og gråsæl sikres eller forbedres i overensstemmelse med arternes krav til disse.*

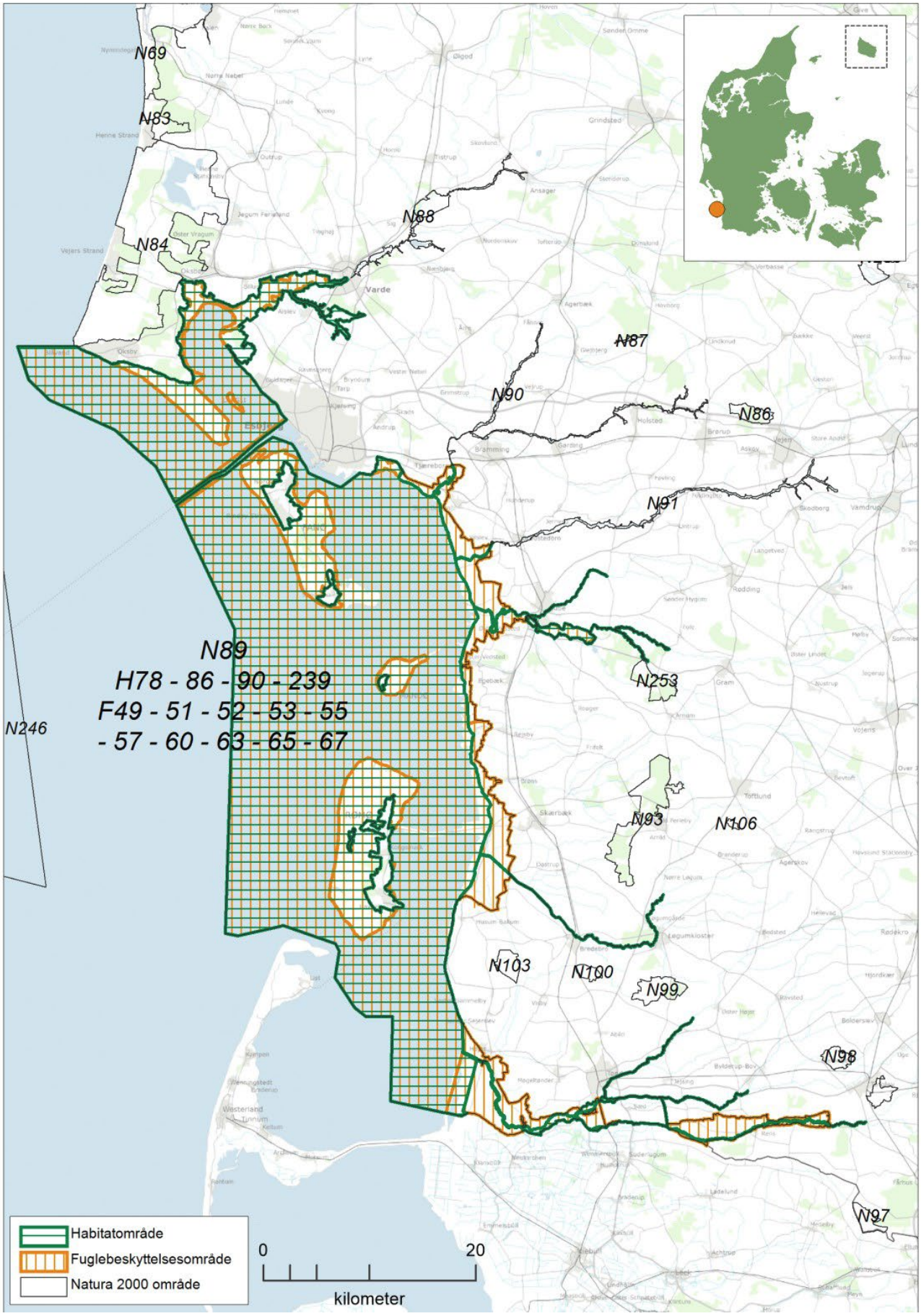

Figur 4.1. Afgrænsning af Natura 2000-område N89. Natura 2000-området består af habitatområderne H78, H86, H90, H230 (vandret grøn skravering) og fuglebeskyttelsesområderne F49, F51, F52, F53, F55, F57, F60, F63, F65, F67 (lodret orange skravering). Kortet er en gengivelse af kortet vist i Natura 2000-planen for området (Miljøstyrelsen 2021, N89a).

Eksempler på menneskelig færdsel ved kysterne på Fanø og Rømø, hvor der også optræder ynglende, rastende og fødesø-gende fugle. Fotos: Kim Fischer og Boris Schønfeldt

4.3 Fuglebeskyttelsesområde F57 – Vadehavet

Vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i tabel 4.1.

Tabel 4.1. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F57, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027. Se tabel 3.1 for en forklaring af de forskellige kolonners indhold.

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virke-middel
		National	Lokal	
Pibesvane (T)	LC	Stabil-fluktuerende	Stabil-fluktuerende	Nej
Sangsvane (T)	LC	Stigende	Stabil-fluktuerende	Nej
Grågås (T)	LC	Stabil	Stabil-fluktuerende	Nej
Blisgås (T)	LC	Stigende	Stabil-fluktuerende	Nej
Kortnæbbet gås (T)	LC	Stabil-flukturende	Stabil-fluktuerende	Nej
Lysbuget knortegås (T)	LC	Stigende	Stabil-fluktuerende	Nej
Mørkbuget knortegås (T)	LC	Stabil	Stabil-fluktuerende	Nej
Bramgås (T)	LC	Stigende	Stabil-fluktuerende	Nej
Gravand (T)	LC	Stabil	Stabil-fluktuerende	Nej
Gråand (T)	LC	Stabil	Stabil-fluktuerende	Nej
Krikand (T)	LC	Stabil-flukturende	Stabil-fluktuerende	Nej
Spidsand (T)	LC	Stabil-flukturende	Stabil-fluktuerende	Nej
Pibeand (T)	LC	Stabil	Stabil-fluktuerende	Nej
Skeand (T)	LC	Stabil-flukturende	Stabil-fluktuerende	Nej
Edderfugl (T)	NT	Stabil?	Stabil-fluktuerende	Bør overvejes
Sortand (T)	DD	Faldende	Stabil-fluktuerende	Muligvis
Strandskade (T)	LC	Faldende	Stabil-fluktuerende	Nej
Strandhjejle (T)	LC	Usikker	Stabil-fluktuerende	Nej
Hjejle (T)	LC	Usikker	Stabil-fluktuerende	Nej
Hvidbrystet præstekrave (T)	NA		Fluktuerende	Nej
Hvidbrystet præstekrave (Y)	EN	Stabil	Uregelmæssig	Nej
Storspove (T)	LC	Usikker	Stabil-fluktuerende	Nej
Lille Kobbersneppe (T)	LC	Usikker	Stabil-fluktuerende	Nej
Sortklire (T)	LC		Stabil-fluktuerende	Nej
Rødben (T)	LC	Usikker	Stabil-fluktuerende	Nej
Hvidklire (T)	LC	Usikker	Stabil-fluktuerende	Nej
Sandløber (T)	LC	Usikker	Stabil-fluktuerende	Nej
Islandsk ryle (T)	LC	Faldende	Stabil-fluktuerende	Nej
Almindelig ryle (T)	VU	Usikker	Stabil-fluktuerende	Nej
Klyde (T)	NA		Stabil-fluktuerende	Nej
Klyde (Y)	VU	Usikker	Fluktuerende	Nej
Dværgmåge (T)	DD		Ikke beskrevet	Nej
Sandterne (Y)	CR	Fluktuerende	Ikke fundet ynglende	Nej
Fjordterne (Y)	NT	Stabil-stigende	Fluktuerende	Nej
Havterne (Y)	VU	Faldende	Fluktuerende	Nej
Dværgterne (Y)	VU	Stabil	Fluktuerende	Nej
Splitterne (T)	LC		Stabil-fluktuerende	Nej
Splitterne (Y)	LC	Faldende	Forsvundet	Nej

4.3.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i NATURA 2000-plan 2022-2027

Der er lavet en tilstandsvurdering for mellem 1 og 8 af levestederne for hver af arterne fjordterne, havterne, hvidbrystet præstekrave, klyde og dværgterne. I 13 tilfælde blev tilstanden bedømt til ringere end høj eller god. Menneskelig forstyrrelse er nævnt som sandsynlig medvirkende årsag i fem af tilfældene.

4.3.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – fugle

Området er omfattet af bekendtgørelsen om fredning og vildtreservat i Vadehavet.

Dette område omfatter de centrale dele i Vadehavet, som overvejende består af de egentlige vandflader samt af de såkaldte højsande, som ikke bliver overskyllet under et normalt højvande. Da der er et problem med områdeafgrænsningen mellem dette område (H78) og de øvrige områder i Vadehavet, der principielt omfatter øerne eller forlandene, er en overvejende del af fuglearterne behandlet i de områder, som vedrører øer og forlande. Det samme gælder for så vidt også trækfuglene, som opholder sig i de centrale dele af Vadehavet (H78) ved lavvande, men som ved højvande overvejende står på øerne, højsandene og nær eller på forlandene, afhængigt af den aktuelle vandstand.

Ynglefugle

Klyde er følsom over for forstyrrelse i og ved deres ynglekolonier. Arten yngler spredt på den yderste del af forlandene, og det ser ud til, at fuglene især forsøger at yngle, hvor risikoen for menneskelig forstyrrelse er begrænset. Ved det nuværende besøgstryk på forlandene vurderes klyde ikke at være markant påvirket af færdsel.

Hvidbrystet præstekrave, havterne og dværgterne er alle følsomme over for menneskelig forstyrrelse i yngletiden. I F57 yngler arterne på nogle højsande, men da den menneskelige færdsel ikke overvåges her, har vi ikke kendskab til omfanget af forstyrrelser, ej heller om færdslen er koncentreret til bestemte steder på højsandene Koresand, Keldsand, Peter Meyers Sand og Langejord. Da arterne yngler i kolonier kan de være følsomme for længerevarende ophold af mennesker, selvom hyppigheden af menneskelig færdsel er lav. Det kan derfor ikke vurderes, om færdsel har betydning for arternes yngleforekomster på højsandene i Vadehavet.

Almindelig ryle yngler på græssede strandenge, hvor menneskelig færdsel normalt har et beskedent omfang. I de pågældende områder vurderes arten ikke at være påvirket af menneskelig aktivitet.

Det eneste sted, hvor fjordterne yngler i F57, er i opvækst langs Mandø Låningsvej. Selvom arten vurderes at være følsom over for menneskelig forstyrrelse i yngletiden, anlægges rederne regelmæssigt mellem 5 og 75 m fra den meget befærdede vej. Færdslen på Låningsvejen til Mandø udgøres næsten udelukkende af biler og Mandøbusser. Færdsel på begge sider af Låningsvejen er ikke tilladt, og dette forbud formodes at bidrage til at begrænse omfanget af forstyrrelser fra mennesker, der færdes til fods på Låningsvejen.

<u>Vurdering af beskyttelsesbehov</u>

Der bør indhentes yderligere oplysninger med henblik på at kunne vurdere behovet for evt. adgangsbegrænsning af hensyn til forbedring af ternearternes muligheder for at yngle uden at blive forstyrret. Da der mangler kendskab til forstyrrelsesniveauet i området, er det dog vanskeligt at vurdere, hvorvidt en eventuelt øget beskyttelse vil sikre en gunstig bevaringsprognose for ynglefuglene.

Trækfugle

I dagtimerne optræder kortnæbbet gås kun sporadisk på forlandene og ude på vaderne, men området benyttes til overnatning for stort set alle de kortnæbbede gæs, der fouragerer på markerne ned langs vadehavskysten såvel som på marker op til mere end 20 km inde i landet. Bramgås optræder talrigt på forlandene, og de fugle der fouragerer i marsken og længere inde i landet benytter selve Vadehavet til overnatning. Mørkbuget og lysbuget knortegås søger om efteråret føde på ålegræs og raster langs forlandene.

Gravand søger udelukkende føde på tidevandsfladerne, hvor den ligeledes raster under højvandet. Svømmeænderne raster især langs forlandene om dagen og flyver ind i marskområderne om natten for at søge føde.

Dykænderne, edderfugl og sortand, opholder sig uden for yngletiden i Vadehavet, for sortands vedkommende vest for Vadehavsøerne. Mange dykænder benytter Vadehavet og havet ud for som et fældeområde i august og september. Under fældningen mister dykænderne deres svingfjer og dermed evnen til at flyve, hvilket gør dem meget følsomme overfor forstyrrelser. Sortand forekommer især om foråret, hvor de ligger vest for, men tæt på Vadehavsøerne.

Strandskade forekommer året rundt. Klyde foretager fjerfældning i Vadehavet i sensommeren, hvor fugle fra Danmark og vore nabolande samles. Hvidbrystet præstekrave samles efter endt ynglesæson og optræder da bl.a. ved sydenden af Fanø og sydenden af Rømø. Hjejle forekommer ind imellem på forlandene og på tidevandsfladerne. En række øvrige vadefugle, såsom strandhjejle, stor regnspove, lille kobbersneppe, rødben, hvidklire, islandsk ryle og almindelig ryle, optræder i Vadehavet gennem en stor del af året, hvor de søger føde på vaderne og højvandsraster på eller nær forlandene og/eller på sandbanker og højsande. Sandløber forekommer langs øernes og Skallingens vestvendte sandstrande samt på højsandene. Den optræder især i forårsmånederne.

<u>Vurdering af beskyttelsesbehov</u>

Der er begrænset viden om, hvorvidt fuglene, der raster og søger føde ude i Vadehavet, påvirkes negativt af den færdsel, der finder sted.

Vandfugle er generelt følsomme over for forstyrrelser på deres rastepladser. Forstyrrelserne fra jagt er blevet væsentligt mere begrænset efter indførelsen af jagtforbud i det meste af Vadehavet. I forbindelse med, at friluftslivet og omfanget af turisme i vadehavsområdet er steget markant over de senere år, har der tilsyneladende også været en stigning i den menneskelige færdsel inde i selve Vadehavet, bl.a. i form af motorbåde, kajaksejlads, indsamling af østers, guidede ture på vaderne, sælture ud til og på højsandene.

Antallet af ederfugle, der optræder i Vadehavet, er faldet markant. For denne art kunne det overvejes, at forbyde wind- og kitesurfing ud for Hjerting (måske blot en del af året, fx i vinterhalvåret). Det område, som påvirkes af wind-

og kitesurfing udgør et vigtigt fourageringsområde for ederfugl, og det er sandsynligt, at aktiviteterne begrænser ederfuglenes adgang til muslingebankerne ud for Hjerting.

Som omtalt afsnit 4.1 bør det belyses, om der i visse områder af Vadehavet bør indføres begrænsninger i mulighederne for at sejle i havkajak.

4.4 Habitatområderne H78, H86 og H90

De havpattedyr, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 4.2.

Tabel 4.2. Havpattedyr på udpegningsgrundlaget for Habitatområderne H78, H86 og H90, jf. Natura 2000-planen for områderne 2022-2027.

Artsnavn	Bevaringsprognose for området 2019	National bevaringsstatus	Reservat som virkemiddel
Marsvin	Ukendt	Gunstig (atlantiske region)	Bør overvejes
Gråsæl	Ukendt	Stærkt ugunstig	Bør overvejes
Spættet sæl	Ukendt	Gunstig	Bør overvejes

4.4.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i Natura 2000-plan 2022-2027

Af punkt 8 i Natura 2000 planen fremgår det, at *der fokuseres på en opdatering af oversigt over naturtyper, arter og fugle som findes i væsentlig forekomst i Danmark, på om der er behov for yderligere sikring mod forstyrrelser med fokus på træk- og ynglefugle samt pattedyr, samt på at fortsætte arbejdet med at vurdere behovet for at fastsætte eventuel nødvendig regulering af fiskeri i Natura 2000-områder.*

4.4.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – havpattedyr

I Vadehavet findes både marsvin, spættet sæl og gråsæl, alle fredede og beskyttet i henhold til EU's habitatdirektiv under bilag II for sælerne og bilag II og IV for marsvin. Foruden kravet om udpegning af Natura 2000-områder, skal marsvin dermed beskyttes i hele deres udbredelsesområde, og sælarterne kan kræve yderligere forvaltningstiltag, hvis overvågningen viser, at deres udbredelse er i tilbagegang.

Reglerne for sejlads i Vadehavet fremgår af Fig. 4.2.

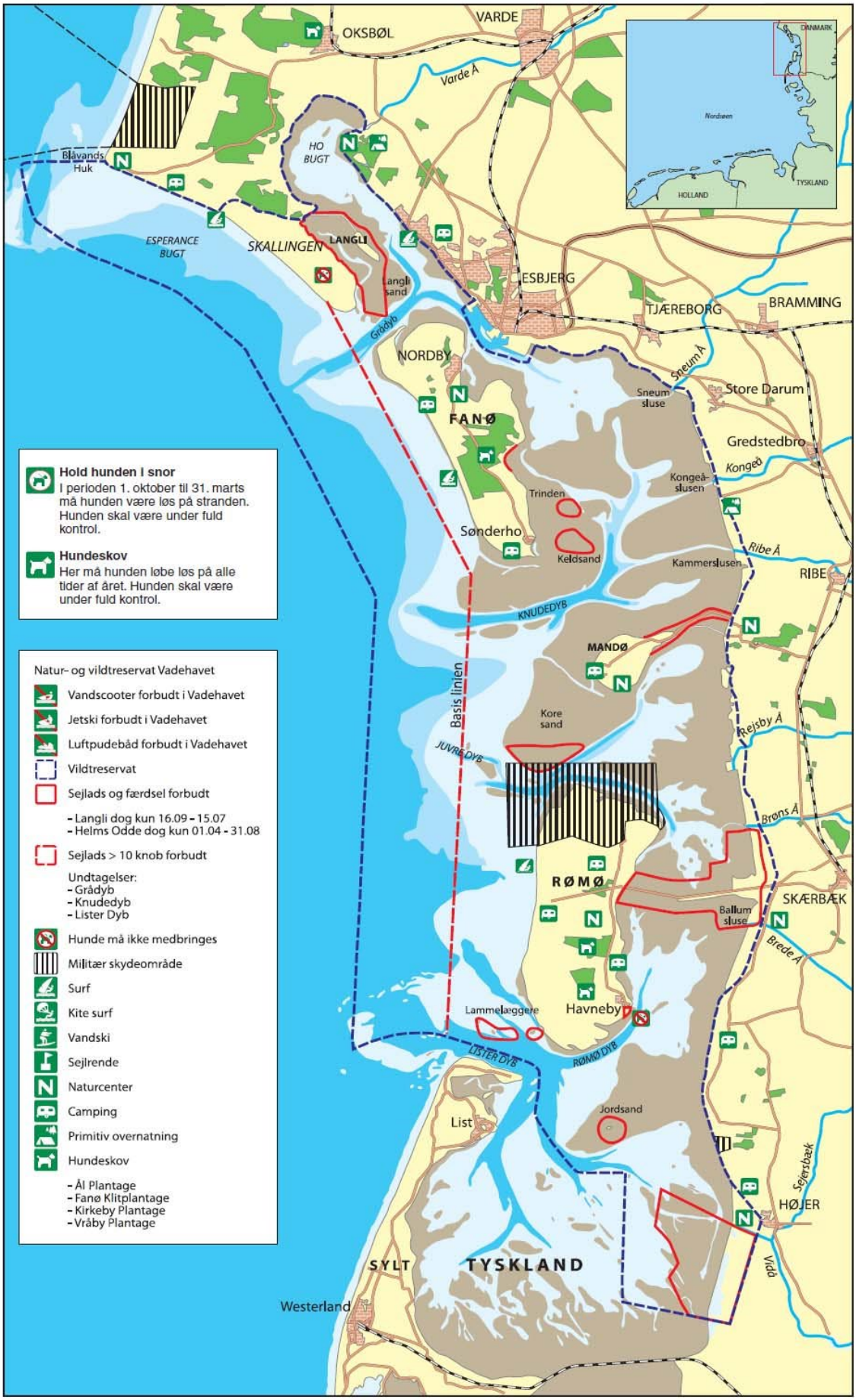

Figur 4.2. Skov- og Naturstyrelsen: Regler for sejlads i Vadehavet, 2009.

Marsvin

I den seneste NOVANA-rapport (Hansen & Høgslund 2021) viste tællinger fra 2019, at antallet af marsvin i optællingsområdet i den sydlige Nordsø inkl. Vadehavet var 6.343 dyr (95 % konfidensinterval: 4.707-8.438) med en gennemsnitlig tæthed på 1,19 marsvin/km². De fleste marsvin observeres længere til havs i habitatområde H255, og generelt observeres der kun få marsvin fra fly inden for H78. Imidlertid har satellitmærkning af seks marsvin i Vadehavet i 2014 og 2016 vist, at disse marsvin var mere stedfaste i Vadehavsområdet sammenlignet med andre mærkede marsvin i Danmark. Det vides endnu ikke, om der er tale om en lille isoleret population af marsvin i Vadehavet. Det er ved at blive undersøgt vha. genetiske analyser.

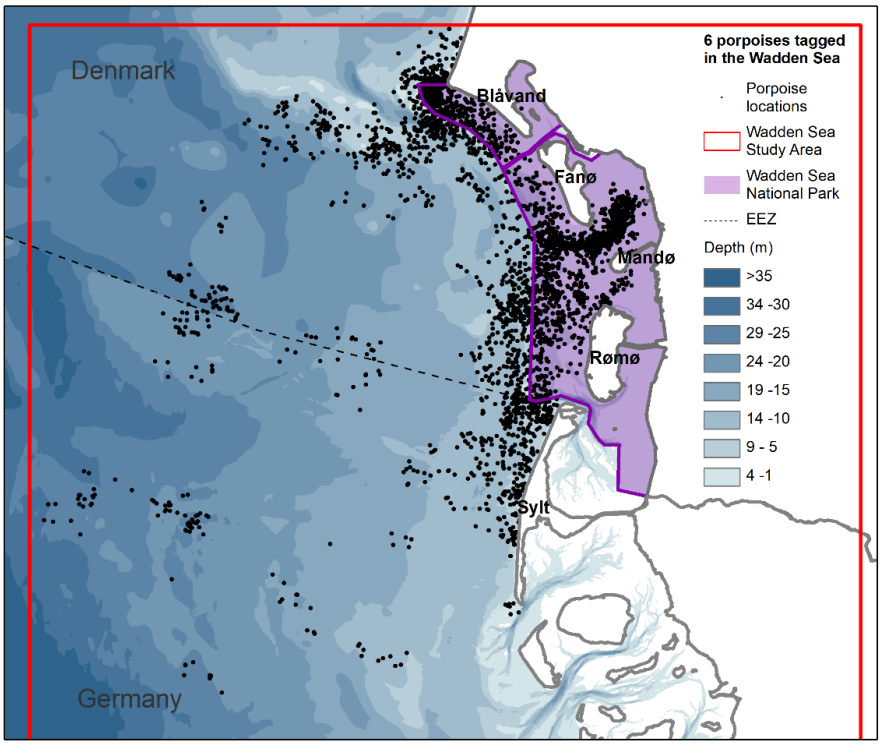

Figur 4.3. Positioner for seks satellitmærkede marsvin der omfatter hele året i Vadehavet (Wadden Sea Quality Status Report, in. prep.).

De seks marsvin tilbragte alle en betragtelig del af deres tid inden for Nationalparken Vadehavet i alle årets måneder, og 51% af de transmitterede positioner lå inden for H78 (se Fig. 4.3). Størstedelen af positionerne var i den ydre del af Nationalparken fra Blåvandshuk til den tyske grænse, men marsvinene brugte en stor del at tiden bag Fanø og Mandø, primært gennem passagen ved Knudedyb (mellem Fanø og Mandø), og i mindre grad Juvre Dyb (mellem Mandø og Rømø), når de bevægede sig ind mellem øerne i Vadehavet. Disse to passager har en meget lavere belastning af skibstrafik ift. Grådyb (mellem Skallingen og Fanø) og Listerdyb (mellem Rømø og Sylt). Det er som udgangspunkt ikke tilladt at sejle hurtigere end 10 knob i Vadehavet, med undtagelse af de dybe sejlrender Grådyb, Knudedyb og Listerdyb, der fører ind til henholdsvis Esbjerg, Ribe og Havneby/Højer/List. I Grådyb er det fra marts-september desuden også tilladt at stå på vandski, surfe, kite surfe og sejle med flerskrogsjoller inden for særlige områder (se nedstående kort). Syd for Rømø i Rømødyb er det tilladt at stå på vandski, som vil bidrage væsentligt til forøget undervandsstøj.

Det vurderes, at marsvin er særligt sårbare over for sejlads med hurtiggående motordrevne både. Dette kan muligvis forklare, at de seks mærkede marsvin kun brugte Knude- og Juvre Dyb, som har mindst bådaktivitet og har flest regler omkring sejlads med diverse fartøjer. Der observeres dog også marsvin i de to andre dyb.

Det specifikke trusselsniveau for marsvin i dette område er på nuværende tidspunkt ukendt, men i forhold til undervandsstøj er der behov for regulering, hvis truslerne skal begrænses. Om end der kun foreligger få undersøgelser, er det overvejende sandsynligt, at både sæler og marsvin reagerer negativt på de fleste typer af små, hurtige både (Laursen m.fl. 2016, Wisniewska m.fl. 2018). Da især de indre danske farvande allerede er betydeligt belastet med motorbåde, er det vigtigt at forhindre en øget påvirkning, så længe man ikke kender effekten af den eksisterende påvirkning. I habitatområderne vurderes det at være af særlig betydning at begrænse støjen og det uforudsigelige sejlmønster fra hurtige både.

Vurdering af beskyttelsesbehov for marsvin
For at begrænse forstyrrelserne bør det overvejes at begrænse sejlads med hurtige både til sejlrender eller særlige områder. Desuden bør det overvejes, at begrænse hastigheden eller lukke områder helt for sejlads med motor, som det også til en vis grad er tilfældet for Vadehavet. Det bør også vurderes i det enkelte tilfælde, om havpattedyrene har gode muligheder for at finde alternative opholdssteder.

Sæler

Spættet sæl lever langs hele Vadehavets kystlinje, men de største grupperinger findes på de større og højere sandbanker og højsande i nærheden af de dybere render i Vadehavet (Grådyb, Knudedyb, Juvre Dyb og Listerdyb). Sælernes hvile- og fældepladser findes hvor "brinken" er stejl og hvorfra sælerne hurtigt kan søge i vandet i tilfælde af forstyrrelser. Spættet sæl føder og dier deres unger på mindre og uforstyrrede banker, ofte længere inde i Vadehavet, mens gråsælerne foretrækker højsande hvor ungen kan ligge tørt under højvande.

Gennem de sidste 15-20 år er gråsælen blevet set regelmæssigt i den danske del af Vadehavet. Gråsælerne observeres som regel på liggepladser på højsandene i den vestligste del af Vadehavet, og ses hyppigst på lokaliteter som Langli sand, Rømø Flak, Bollert Sand, Galgedyb/Langjord og Knudedyb Sydvest/Flakstjert. Den første nyfødte gråsælunge blev observeret i 2014 (Fast-Jensen m.fl. 2014). For årene 2014-2021 har vi kendskab til, at der er observeret i alt seks gråsælunger, og det forventes, at der med tiden vil forekomme en stigning i yngleaktiviteten, som det er set i Tyskland og Holland.

Generelt gælder for hele vadehavsområdet at menneskelige aktiviteter i form af kajaksejlads, skibstrafik og organiseret sælsafari til sælernes hvilepladser med skib, amfibiebåd, traktor, til hest eller til fods udgør de væsentligste forstyrrelser af sælerne. Fra 2017 til 2021 er antallet af spættede sæler i den danske del af Vadehavet faldet med 43%, til et estimeret antal på 2.500 individer. Det er modsat tendensen i både Tyskland og Holland, hvor populationen har været stagnerende eller svagt stigende. I samme periode er antallet af danske sælsafari-operatører samt besøgende steget. Samtidig er antallet af gråsæler, der er talt, vokset fra ca. 350 estimerede individer i 2017 til godt 5-600 individer i 2021. Disse er i højere grad begyndt at lægge sig på lokaliteter uden tu-

ristaktiviteter. Fra Helgoland er det dokumenteret, at gråsæler har slået spættede sæler ihjel og at der i en større andel af afføring fra gråsæler er fundet DNA fra spættet sæl, hvilket indikerer at fænomenet kan være udbredt. Gråsæl er også observeret tage unger af spættet sæl i den danske del af Vadehavet (P.E. Jensen pers. medd.). Det vides endnu ikke, om nedgangen i antallet af spættede sæler kan relateres til forstyrrelser fra bl.a. sælsafari, prædation fra gråsæler eller manglende fødegrundlag.

Ved de årlige flytællinger af sæler i Vadehavet bliver der observeret sæler, som har dele af fiskeredskaber om hals og luffer. Andelen af sæler med dele af net og liner omkring hals og luffer er højere i Vadehavet end i øvirge undersøgte områder i landet.

Fiskeri med garn kan fange havpattedyr som bifangst. I 2013-2018 foregik der fiskeri med både bundslæbende redskaber og garn i Natura 2000-området (Miljø – og Fødevareministeriet 2020). Det er uvist, om sælerne støder på garnene, når de fouragerer uden for Vadehavet eller om de filtres ind i redskaberne i Vadehavet, og om der er tale om aktive garn eller garnrester, der er smidt overbord, eller spøgelsesnet, der flyder rundt. Kystfiskeri foregår primært i Ho Bugt ved Hjerting og Myrthue, og i begrænset omfang ved Esbjerg Havn og ved Havneby på Rømø. Desuden fiskes der ud for Fanø Strand. Der fiskes hele året, men der findes ingen tilgængelig information om udviklingen af de forskellige former for fiskeri, men det antages, at fritids - og lystfiskeriet er stigende i perioder med mange turister.

Der findes ikke nogen grundige undersøgelser af fiskeforekomster i det danske Vadehav, men systematiske undersøgelser fra det tyske Vadehav viser en generel nedgang i antal fisk af næsten alle arter siden 1970-80erne (Wadden Sea Quality Status Report 2017; in. prep.). Det betyder, at fødegrundlaget kan være begrænsende for sælernes antal. Et studie med mærkede sæler viste, at de bruger en stor del af deres tid på at fouragere i de dybe render i Vadehavet (Vance m.fl. 2021).

Dynamiske sandlokaliteter, som i Vadehavet, forandrer sig fra år til år, hvorfor det er vigtigt løbende at evaluere behovet for ændringer i reservatbestemmelserne.

<u>Vurdering af beskyttelsesbehov for sæler</u>
Begge sælarter bør sikres tilstrækkelig med hvilepladser uden forstyrrelser, specielt i yngle – og fældeperioderne. Særligt sårbare perioder er november-januar samt marts-april måned for gråsæler, og maj-august for spættet sæl.

Kajakklubber, turistaktører og kommercielle aktører udgør de største trusler for sælerne i Vadehavet. Eventuelle forstyrrelser fra sælsafari i Vadehavet undersøges i et større projekt af Aarhus Universitet i perioden 2021-2024. Dette skal bruges til udviklingen af Code of Conduct for hensigtsmæssig sælturisme i Vadehavet.

For sælernes vedkommende vil tidevandsområderne (de fire dyb) blive gennemgået mere detaljeret hver for sig herunder.

4.4.3 Grådyb tidevandsområde

Antallet af spættet sæl i Grådyb tidevandsområde har været aftagende siden 2017.

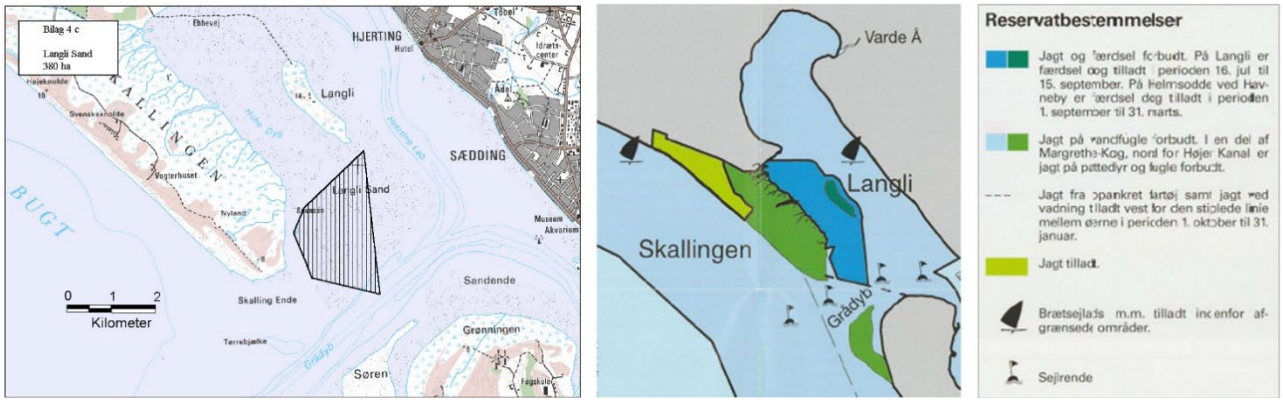

Figur 4.4. Kort over Grådyb tidevandsområdet. Se: Naturstyrelsen

Langli Sand
I området omkring Langli og Langli Sand inklusiv det omkringliggende søterritorium er der jagt- og færdselsforbud hele året (blåt område på kortet i Fig. 4.4), dog med undtagelse af Langli, hvor færdsel er tilladt 16/7-15/9. I perioden 1/3-30/9 er surfing, kitesurfing, brug af vandski og sejlads med flerskrogsjoller samt sejlads med højere hastighed end 10 knob tilladt i Grådyb tidevandsområde ud for Hjerting og øst for Hjerting Løb (Naturstyrelsen 2009, se kortet i Fig. 4.4).

Grådyb er det mest trafikerede farvand i det danske Vadehav med 6.265 anløb til Esbjerg Havn (ca. 17 anløb i døgnet ekskl. færgen mellem Esbjerg og Nordby) i 2018 (Niras, 2020). Det inkluderer skibe til og fra det danske olie- og gasfelt i Nordsøen, servicering af Horns Rev havmølleparkerne, cargo til Esbjerg, passager-og specialfartøjer, fiskefartøjer m.m. Udgående skibe passerer sælerne på Langli Sand i afstande på ned til 300 meter. Desuden ankommer dagligt op til tre sælsafari-udflugter fra Esbjerg eller Fanø til banken i sommersæsonen, disse både kommer betydeligt tættere på sælerne. Der er også flere roklubber og kajakudlejning, der muliggør landgang på Langli Sand uden for det lukkede område hvor sælerne ofte ligger. Antallet af sæler på Langli Sand er faldet 53 % siden 2014.

Hobo Dyb
Sejlads og færdsel er forbudt hele året for området mellem Langli Sand og Skallingen (Hobo Dyb). Det lader til, at sælerne siden 2014 har flyttet sig til den nordlige del af Hobo Dyb, hvor der er færre forstyrrelser. Hobo Dyb og Hobo N er de største ynglelokaliteter i Grådyb.

Søren Jessens Sand
Søren Jessens Sand var tidligere adskilt fra Fanø af Hamborg Dyb, men i dag er dybet sandet til og halvøen blevet landfast med Fanø. Siden starten af 1980erne hvor den gående trafik har fået adgang hertil, er sælerne holdt op med at bruge stedet (Jensen & Tougaard 2009).

<u>Vurdering af beskyttelsesbehov i Grådyb tidevandsområde</u>
Såfremt det ønskes at forbedre Langli Sand reservatet for sælerne i Grådyb, kan det overvejes at udvide reservatet, idet sælerne ikke kan komme længere end 130 m væk fra reservatgrænsen og ofte ligger uden for reservatet. Dertil kommer at Langli Sand er mangelfuldt afgrænset (Jensen & Tougaard 2009).

Adgangsbegrænsningen kunne udvides til at gælde det omliggende søterritorium for at give sælerne fred i hele yngle- og fældeperioden 1/5-31/8.

4.4.4 Knudedyb tidevandsområde

Der findes ingen sælreservater i Knudedyb tidevandsområde. Men der er et adgangsforbud hele året på Trinden og Keldsand (se kortet i Fig. 4.5).

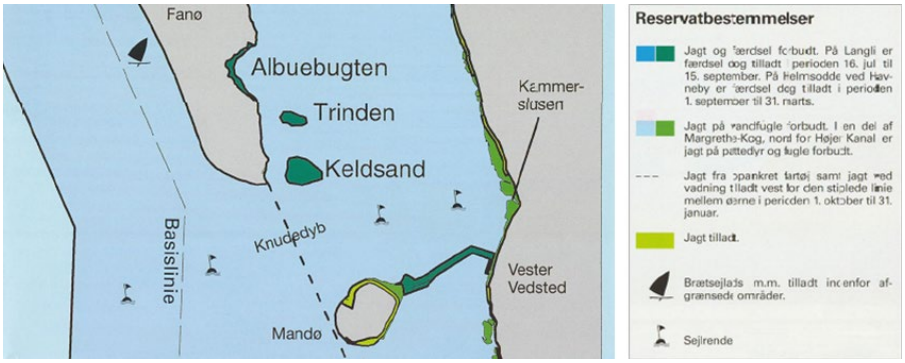

Figur 4.5. Knudedyb tidevandsområde. Se: Naturstyrelsen

Det er især Jørgens Lo, Mandø Nord, Galgedyb og Knudedyb, der benyttes af sælerne.

Vurdering af beskyttelsesbehov i Knudedyb tidevandsområde
Det er muligt at tage på sælsafari til Jørgens Lo, enten fra Mandø eller amfibiekøretøjet fra Kammerslusen. Renden mellem Mandø og Jørgens Lo er godt 400-500 m fra sælerne ved lavvande. Dette virker som en passende afstand for gående, med en dyb rende mellem turister og sæler. Amfibiekøretøjet sejler forbi hele året og arrangerer ud over sælsafari også sælsafari kombineret med østersture, hvor køretøjet kører på land på den modsatte side af Jørgens Lo på Mandø-siden. Dette fartøj har potentiale til at forstyrre mere og oftere i forhold til de gående aktiviteter. Vil man reducere forstyrrelserne i nøgleperioder, kan der indføres afstandskrav og færdselsregulering i juni-august måned, særligt ved de vigtigste ynglepladser i Knudedyb, dvs. Jørgens Lo og Mandø Nord.

Det samme gælder ved Knudedyb Sydvest/Flakstjert, hvor amfibiekøretøjet kører ud fra Mandø og sejler ud til sælernes hvilepladser. Her kan et færdselsforbud på land i begge sælarters ynglesæsoner overvejes.

Ved Galgedyb er det muligt at gå ud fra Fanø med flere turistoperatører, og stå 200-300 meter fra sælerne. På Fanø er det desuden også muligt at leje heste og ride ud på egen hånd. Der anbefales et hesteridningsforbud ved udkigspunktet på den sydlige del af Fanø, da disse forårsager kraftig flugtreaktion hos sælerne. De seneste fire gråsælunger i det danske Vadehav er registreret her.

4.4.5 Juvre Dyb tidevandsområde

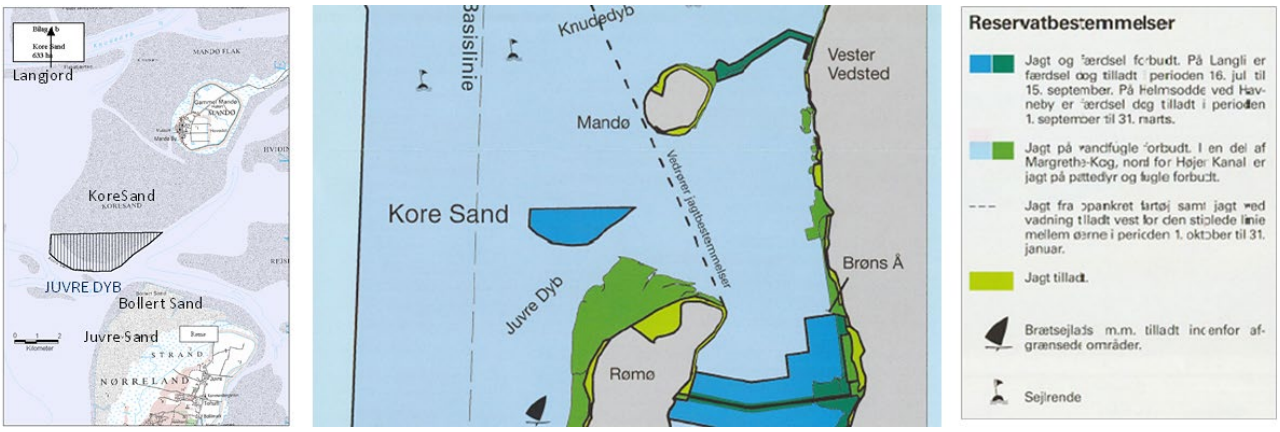

Figur 4.6. Kort over Juvre Dyb tidevandsområde. Se Naturstyrelsen

Færdsel er forbudt på den sydvestlige del af Kore Sand (syd for 55°14'N breddegrad, Fig. 4.6) hele året på land, men der gælder ingen adgangsbegrænsninger i det omkringliggende søterritorium. Der er adgangsforbud på Juvre Sand og Bollert Sand samt strandengsarealer på den nordvestlige del af Rømø på grund af de militære aktiviteter.

Turistkørslen mellem Mandø og Kore Sands veststrand ad traktorruten ophørte i 2021, men forventes genoptaget af Vadehavscenteret i 2022. Bollert Sand er den eneste landfaste strand med sæler i det danske Vadehav. Da dette område er lukket pga. det militære skydeområde, kan sælerne her opholde sig uden at blive forstyrret fra gående eller kørende færdsel. Som det eneste dyb mellem øerne i det danske Vadehav er der ud til Juvrebassinet ingen havne eller anlægsbroer. Kun i forbindelse med udøvelse af havjagt, der er tilladet i perioden fra 1. oktober til 31. januar, er der nogen jolletrafik. Hvad skibstrafik angår, er Juvre Dyb således det mest uforstyrrede i den danske del af Vadehavet. Dog startede en ny turistaktør sin virksomhed i 2020, hvor et amfibiekøretøj køres ud fra Juvre og sejles forbi Bollert Sand. Den tidligere sejlbare rende mellem Mandø og Kore Sand er efterhånden sandet til, så her er mulighederne for sejlads begrænsede.

Ifølge Jensen & Tougaard (2009) flytter sælerne mellem Kore Sand og Bollert Sand afhængigt af vindretning, og det samlede antal sæler, der optræder på disse to højsande, er rimelig stabilt. Siden 2019 har antallet af sæler i juni og august været langt højere på Bollert Sand end på Kore Sand. I 2020 var der stort set ingen sæler på Kore Sand. Da traktorturene ikke længere kørte i 2021, vendte omkring 75 sæler tilbage til Kore Sand, men stadig i gennemsnit 67 % færre end i 2018. Indtil 2019 var Kore Sand også den største ynglelokalitet i Juvre Dyb.

<u>Vurdering af beskyttelsesbehov i Juvre Dyb tidevandsområde</u>

Der er givet tilladelse til at genoptage traktorkørslen med Vadehavscentret fra 2022 til 2026, med mulighed for forlængelse. Traktoroperatører har ingen afstandskrav, andet end: "At der holdes behørigt afstand til rastende sæler, såvel ved kørsel som af de medbragte turister, og at området straks forlades, hvis sælerne skræmmes i vandet af aktiviteten". Der kendes til flere tilfælde, hvor traktoroperatørerne (eller de medfølgende naturguider) ikke har styret turisternes færden i tilstrækkeligt grad med det resultat, at hunner med unger

er blevet skræmt i vandet. Hvis der skal sikres en bæredygtig turisme, hvor turene ikke fortsætter indtil sælerne skræmmes i vandet, kan der implementeres konkrete afstandskrav. Særligt da det her er muligt at nærme sig sælerne fra landsiden, kan afstanden let måles med afstandsmåler og overholdes.

Adgangsbegrænsningen kan også udvides til at gælde det omliggende søterritorium i en afstand af nogle hundrede meter fra Kore Sand og Bollert Sand, da det nu er muligt at tage på sælsafari dertil med amfibiekøretøj.

4.4.6 Listerdyb tidevandsområde

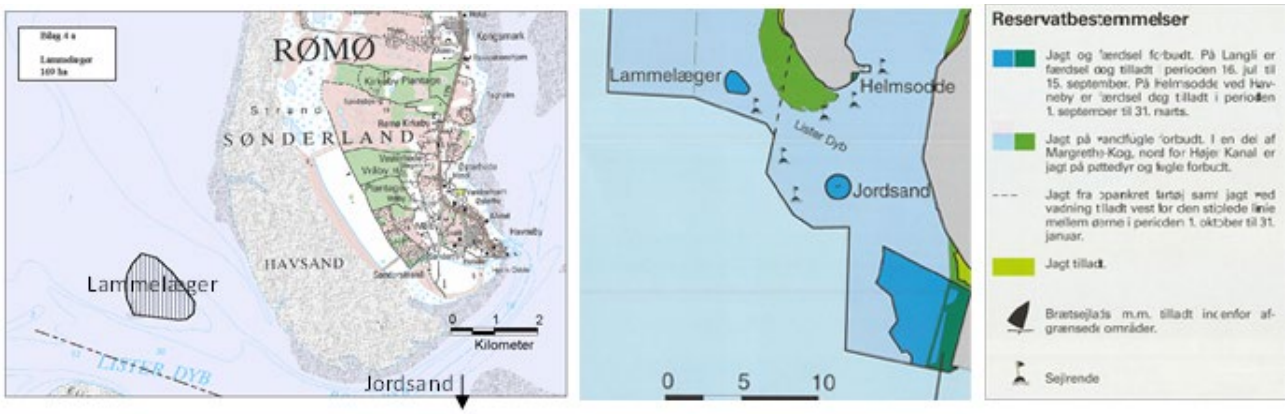

Figur 4.7. Lister Dyb tidevandsområde. Se Naturstyrelsen.

Lammelæger
Lammelæger blev udpeget som sælreservat i 1979 (Fig. 4.7). Sejlads og færdsel har været forbudt hele året ved Lammelæger og øvrige højsande i den vestlige del af Lister Dyb og på søterritoriet omkring disse højsande i en afstand af 300 meter regnet fra højeste, daglige vandstandslinje.

Topografien i området er meget foranderlig og siden sidst i 1990erne har området kun haft lille betydning for sælerne på grund af borteroderingen af Lammelæger.

Der foregår også en del kajaksejlads i området, som går tæt på Lammelæger.

Jordsand
Der gælder et adgangsforbud hele året på Jordsand og Jordsand Flak samt vader vest for det fremskudte dige ved Højer.

Området ved Jordsand er udflugtsmål for sælsafariture med båd fra Havneby og List. I dette område har antallet af sæler været forholdsvist stabilt siden 2011.

<u>Vurdering af beskyttelsesbehov i Listerdyb tidevandsområde</u>
Der bør findes et alternativt sælreservat til det overskyllede Lammelæger sand. Det kunne være Jordsand, der er den største ynglelokalitet i Listerdyb. Selvom der allerede er adgangsforbud på Jordsand vil udpegning som sælreservat kunne øge opmærksomheden og dermed beskyttelsen mod forstyrrelser.

4.5 Fuglebeskyttelsesområde F49 – Engarealer ved Ho Bugt

Vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 4.3.

Tabel 4.3. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F49, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027. Se tabel 3.1 for en forklaring af de forskellige kolonners indhold.

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virkemiddel
		National	Lokal	
Spidsand (T)	LC	Stabil-flukturende	Fluktuerende	Nej
Klyde (T)	NA		Fluktuerende	Nej

4.5.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i NATURA 2000-plan 2022-2027

Der er ikke lavet et tilstandssystem for spidsand og klyde som trækfugle. Derfor er der ikke lavet en levestedskortlægning i Natura 2000-planen, og af samme grund indeholder planen ikke en omtale af de mulige forstyrrelsestrusler i fuglebeskyttelsesområdet.

4.5.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler

Trækfugle

Klyde har tidligere været en talrigt rastende trækfugl i området med over 2.000 individer. Klyderne opholder sig normalt i selve Ho Bugt, og det er som regel kun ved ekstra høje højvander, at klyderne står inde på engarealerne. Antallet af klyder i Ho Bugt var faldende i en årrække, men de sidste ti år er der hvert år talt mere end 2.000 fugle som maksimum, og i 2020 optaltes næsten 4.000 fugle. Det tyder på, at området stadig har et potentiale til at opfylde de mål som er opsat for arten. Det vurderes, at fuglenes fravær i den mellemliggende periode næppe var forårsaget af forstyrrelser fra menneskelig færdsel.

Vurdering af beskyttelsesbehov

Det vurderes, at rekreativ færdsel ikke har en væsentlig påvirkning af klydernes brug af Ho Bugt og engene. Derfor er vurderingen, at etablering af et færdselsfrit område næppe vil føre til en stigning i klydernes antal og/eller til at klyderne udvider den periode af året, hvor de benytter området.

4.6 Fuglebeskyttelsesområde F55 – Skallingen og Langli

Vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 4.4.

Tabel 4.4. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F55, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027. Se tabel 3.1 for en forklaring af de forskellige kolonners indhold.

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virkemiddel
		National	Lokal	
Skestork (Y)	LC	Stigende	Stabil	Nej
Kortnæbbet gås (T)	LC	Stabil-flukturende	Usikker	Nej
Mørkbuget knortegås (T)	LC	Stabil	Stabil	Nej
Spidsand (T)	LC	Stabil-flukturende	Stabil	Nej
Pibeand (T)	LC	Stabil	Stabil	Nej
Strandskade (T)	LC	Faldende	Stabil	Nej
Sorthovedet måge (Y)	VU	Stigende	Fluktuerende	Nej
Fjordterne (Y)	NT	Stabil-stigende	Ikke fundet ynglende	Nej
Sandterne (Y)	CR	Fluktuerende	Ikke fundet ynglende	Nej
Havterne (Y)	VU	Faldende	Ikke fundet ynglende	Bør overvejes
Dværgterne (Y)	VU	Stabil	Fluktuerende	Bør overvejes
Splitterne (T)	LC		Ikke beskrevet	Bør overvejes
Splitterne (Y)	LC	Faldende	Ikke fundet ynglende	Nej

4.6.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i NATURA 2000-plan 2022-2027

Der er lavet en tilstandsvurdering for et eller to af levestederne for hver af arterne fjordterne, havterne, sandterne, sorthovedet måge, splitterne og dværgterne. I fire tilfælde blev tilstanden bedømt til ringere end høj eller god. Menneskelig forstyrrelse er nævnt som sandsynlig medvirkende årsag i alle fire tilfælde.

4.6.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – fugle

Skallingen og Langli er omfattet af bekendtgørelse om fredning og vildtreservat i Vadehavet.

Ynglefugle
Hovedparten af de klyder og splitterner, der har ynglet i området, har ynglet på øen Langli, som er lukket for menneskelig færdsel i hovedparten af fuglenes yngletid.

Når Dværgterne yngler i området er det som regel på stranden nær sydenden af Skallingen. Dværgterne er følsom over for færdsel, og længere ophold nær en koloni kan resultere i tab af æg og/eller unger. Stranden langs Skallingen er et attraktivt sted for besøgende, og der er derfor risiko for konflikter. Disse kan afhjælpes ved at etablere et færdselsfrit område på sydspidsen af Skallingen (se Fig. 4.8). Uden at antallet af besøgende er undersøgt eller regelmæssigt overvåget, vurderes dette område at være den mindst besøgte del af Skallingens strandområde, og dermed forventes det, at forholdsvis få mennesker vil blive generet, hvis der blev indført en færdselsfri zone i yngletiden.

Vurdering af beskyttelsesbehov
En yderligere begrænsning med fx 10-14 dage af den periode, hvor Langli er åben for adgang bør overvejes, da det kan afhjælpe forstyrrelse i ynglekolonierne sidst på ynglesæsonen.

Etablering af færdselsfrie zoner i fuglenes yngletid på begge sider af Grådyb (se afsnittet om Fanø) vil give dværgterne og formentlig også havterne mulighed for fra år til år at vælge mellem det mest optimale område med hensyn til prædationstryk, risiko for oversvømmelse af reder og andre faktorer.

Indførelse af et forstyrrelsesfrit område på sydenden af Skallingen vil også kunne bidrage til bedre beskyttelse af stor præstekrave. Desuden har hvidbrystet præstekrave tidligere ynglet på stranden på Skallingen, og etableres der her et beskyttet område, vil dette givetvis øge chancerne for, at hvidbrystet præstekrave udvider sin yngleudbredelse til igen at omfatte stranden på Skallingen.

Trækfugle
Mørkbuget knortegås, spidsand og pibeand forekommer især om efteråret. Strandskade optræder hele året. Strandhjejle optræder forår og efterår. Splitterne optræder især i sensommeren, og da primært som rastende på stranden eller sydenden af Skallingen.

Vurdering af beskyttelsesbehov
Mørkbuget knortegås samt spidsand og pibeand søger føde på de bløde tidevandsflader ved lavvande og raster ved højvande langs forlandskanter og på strandenge. Forstyrrelsesniveauet er generelt lavt på disse naturtyper og i øjeblikket vurderes det, at der ikke er behov for beskyttelsesinitiativer over for disse to arter.

For splitterne vurderes det imidlertid relevant, at afprøve om sydenden af Skallingen kan gøres til et endnu mere værdifuldt rastested. For splitterne har det således stor værdi, at de i sensommeren har adgang til rastepladser, hvor risikoen for forstyrrelser er lav. Det skyldes især, at splitternernes unger følger forældrene efter ynglesæsonen. Ungerne vil typisk stå inde på stranden og vente på, at forældrene vender tilbage med fisk. Grundet store forekomster af tobis udgør Horns Rev (beliggende ud for Skallingen og Blåvandshuk) et af de vigtigste fourageringsområder for splitterner i Europa. Efter endt ynglesæson opsøges dette område af splitterner fra yngleområder i især Tyskland, Holland og Danmark. Her kan forældrene opfede deres unger og selv genopbygge konditionen, inden de i løbet af efteråret trækker til Vest- og Sydafrika.

Figur 4.8. Ynglende strandfugle (terner og præstekraver) såvel som rastende terner og visse rastende vadefugle vil kunne drage fordel af, at der i et område på sydenden af Skallingen indføres en begrænsning i færdslen i ynglетiden og i sensommeren. I et afgrænset felt (fx som vist på kortet) kunne der opsættes markeringstråd i perioden 15/4-15/9. Desuden kunne skilte med information om årsagen til beskyttelsen opsættes. Sydenden af Skallingen er et meget dynamisk område, og derfor vil områdets afgrænsning skulle tilpasses forholdene i det enkelte år. Baggrundskort: Ortofoto 2021, Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

4.7 Fuglebeskyttelsesområde F53 – Fanø

Vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 4.5.

Tabel 4.5. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F53, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027. Se tabel 3.1 for en forklaring af de forskellige kolonners indhold

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virkemiddel
		National	Lokal	
Lysbuget knortegås (T)	LC	Stigende	Usikker	Nej
Strandskade (T)	LC	Faldende	Stabil	Bør overvejes
Strandhjejle (T)	LC	Usikker	Stabil	Nej
Hvidbrystet præstekrave (Y)	EN	Stabil	Stabil	Bør overvejes
Sandløber (T)	LC	Usikker	Stabil	Bør overvejes
Islandsk ryle (T)	LC	Faldende	Stabil	Nej
Almindelig ryle (T)	VU	Usikker	Ikke beskrevet	Bør overvejes
Almindelig ryle (Y)	EN	Faldende	Ikke fundet ynglende	Nej
Klyde (Y)	VU	Usikker	Stabil	Nej
Sandterne (Y)	CR	Fluktuerende	Ikke fundet ynglende	Nej
Havterne (Y)	VU	Faldende	Stabil	Bør overvejes
Dværgterne (Y)	VU	Stabil	Stabil	Bør overvejes
Splitterne (T)	LC		Stabil	Bør overvejes

4.7.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i NATURA 2000-plan 2022-2027

Der er lavet en tilstandsvurdering for mellem et og seks af levestederne for hver af arterne almindelig ryle (engryle), havterne, hvidbrystet præstekrave, klyde, sandterne og dværgterne. I 15 tilfælde blev tilstanden bedømt til ringere end høj eller god. Menneskelig forstyrrelse er nævnt som sandsynlig medvirkende årsag i ti af tilfældene.

4.7.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – fugle

Området er ikke omfattet af den eksisterende vildtreservatbekendtgørelse med undtagelse af øens nordvestlige strandområde 'Søren Jessens Sand', der er omfattet af bekendtgørelsen om fredning og vildtreservat i Vadehavet.

Ynglefugle

Klyde er følsom over for forstyrrelse i og ved kolonierne. I F53 yngler hovedparten af ynglefuglene i sandklitter og på strandenge på det nordlige og nordvestlige Fanø. Når ungerne klækker, føres de ud til den inderste del af vaden, hvor der er en vis risiko for forstyrrelse, der vil kunne vanskeliggøre succesfuld ynglen. Etablering af adgangsfrie zoner vil muligvis kunne forbedre yngleforholdene for klyde.

Almindelig ryle yngler i våde enge, hvor kun få mennesker færdes.

Hvidbrystet præstekrave er følsom over for menneskelig færdsel og færdsel med hunde. Arten yngler bl.a. på sandstrandene på Fanøs vestside, som er populære badestrande. Sa badesæsonen og artens yngletid falder sammen, forekommer det, at nogle af yngleparrene mister æg og/eller unger som følge af den menneskelige færdsel. Der har imidlertid gennem en årrække været gennemført forsøg på beskyttelsesforanstaltninger med hegning, afmærkning og skiltning af de vigtigste yngleområder. Dette har i et vist omfang afhjulpet problemerne. Det vurderes relevant at gøre en yderligere indsats. På den nordlige del af Søren Jessens Sand (ud for Grønningen) og på den sydlige del af Fanø Strand kunne der med fordel etableres adgangsbegrænsning i yngletiden. Desuden er det fortsat relevant at udbygge informationen til øens mange gæster, så det bl.a. tydeliggøres for hundeejere, hvorfor deres hund skal holdes i snor.

Dværgterne er følsom i yngletiden over for menneskelig færdsel nær kolonierne, og længerevarende ophold nær deres ynglesteder kan føre til tab af æg og/eller unger. Arten yngler i mindre kolonier bl.a. på sandstrandene på øens vestside, der som beskrevet også er et yndet opholdssted for badegæster og folk, som dyrker andre fritidsaktiviteter såsom drageflyvning og kørsel med strandbuggies. I de senere år er det med en vis succes lykkedes at få flere af øens dværgterner til at yngle inden for områder, hvor der er sat hegn op mhp. at beskytte strandens ynglefugle mod forstyrrelser og prædation fra ræv. Ud over at videreføre hegning mod ræv på nordvestsiden af Grønningen, vurderes det relevant at beskytte den nordlige del af Søren Jessens Sand mod menneskelig færdsel i yngletiden.

Havterne er følsom over for menneskelig forstyrrelse i ynglekolonierne, og som omtalt ovenfor vurderes det, at en færdselsbegrænsning på den nordlige del af Søren Jessens Sand vil kunne forbedre ynglemulighederne for havterne.

Vurdering af beskyttelsesbehov
Det vurderes, at ynglefuglene på strandene på Fanø vil kunne drage fordel af, at der på nordenden af Søren Jessens Sand (ud for Grønningen) og på stranden langs Galgerev på den sydlige del af Fanø indføres begrænsninger i den menneskelige færdsel i yngletiden (se Fig. 4.9 og 4.10).

Trækfugle
Lysbuget knortegås er følsom over for færdsel i de områder, hvor fuglene fouragerer og raster. Arten søger især føde på bløde mudderflader med ålegræs eller anden undervandsvegetation og raster og fouragerer på strandenge sydøst for Sønderho og på Skideneng. Færdslen i disse områder er beskeden.

Strandene på Fanø udgør tilsyneladende den vigtigste rasteplads for splitterne i Europa i sensommermånederne. Som beskrevet under fuglebeskyttelsesområde F55 omfattende Skallingen skyldes dette givetvis øens fordelagtige beliggenhed i forhold til de rige fiskeområder på og omkring Horns Rev.

Vurdering af beskyttelsesbehov
Det vurderes, at der ikke af hensyn til lysbuget knortegås er grund til at etablere af færdselsfrie zoner på de af artens fouragerings- og rastesteder, der findes inden for fuglebeskyttelsesområdet.

Splitterne såvel som flere af de arter af vadefugle, der står i udpegningsgrundlaget, vil kunne drage fordel af at få adgang til et forstyrrelsesfrit område både på nordenden af Søren Jessens Sand (Fig. 4.9) og på Galgerev og den tilstødende strand på den sydlige del af Fanø (Fig. 4.10). På grund af den forlængede yngelpleje hos splitterne, drager især denne art fordel af, at fuglene i sensommeren kan have adgang til et rasteområde, hvor risikoen for forstyrrelser er lav. Adgang til et forstyrrelsesfrit område giver forældrene bedre muligheder for at 'parkere' ungerne på stranden, mens de er på havet for at fouragere.

Området omfattende Galgerev og stranden langs Galgerev benyttes af mange arter af vadefugle gennem en lang periode af året. På denne strækning af kysten finder man nogle af landets største forekomster af rastende og fouragerende sandløber, stor præstekrave og dværgryle. Desuden udgør området en særdeles vigtig rasteplads for flere arter af vadefugle i perioder med ekstra høje højvander (fuglene flytter da ind fra højvandsrastepladserne på bl.a. Keldsand).

Endelig udgør stranden langs Galgerev et af Vadehavets to vigtigste områder for hvidbrystet præstekrave under fældningen efter ynglesæsonen.

Figur 4.9. Udsnit af Søren Jessens Sand og Grønningen på den nordlige del af Fanø. Ynglende terner og præstekrave såvel som rastende terner og vadefugle vil kunne drage fordel af, at der på nordenden af Søren Jessens Sand indføres en begrænsning i færdslen i yngletiden og i sensommeren. I et afgrænset felt (fx som vist på kortet) kunne der opsættes markeringstråd i perioden 1/5-15/9. Hvis man alene vil fokusere på beskyttelse af de rastende terner kunne adgangsbegrænsningen indskrænkes til perioden 15/7-15/9. Ortofoto 2021, Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Figur 4.10. Udsnit af den sydlige del af Fanø. Ynglende præstekrave, klyde, strandskade og terner såvel som rastende terner og vadefugle vil kunne drage fordel af, at der inden for det afmærkede område indføres en begrænsning i færdslen i fx perioden 1/4-30/9. Inden for feltet kunne kørsel begrænses til to nord-syd-gående kørebaner, og menneskelig aktivitet derudover kunne begrænses til gående færdsel (og forbud mod løse hunde også på de dele af området der dækker søterritoriet). Fiskere ville skulle have dispensation til kørsel. Baggrundskort: Ortofoto 2021, Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

4.8 Fuglebeskyttelsesområde F51 – Ribe Holme og enge med Kongeåens udløb

Vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 4.6.

Tabel 4.6. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F51, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027. Se tabel 3.1 for en forklaring af de forskellige kolonners indhold.

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virkemiddel
		National	Lokal	
Skestork (T)	NA		Ikke bedømt (nyudpeget)	Bør overvejes
Pibesvane (T)	LC	Stabil-fluktuerende	Stabil-fluktuerende	Nej
Blisgås (T)	LC	Stigende	Stabil-fluktuerende	Nej
Kortnæbbet gås (T)	LC	Stabil-flukturende	Stabil-fluktuerende	Nej
Bramgås (T)	LC	Stigende	Stabil	Nej
Hjejle (T)	LC		Stabil-fluktuerende	Nej
Pomeransfugl (T)	LC	Stigende	Ikke bedømt (nyudpeget)	Nej
Brushane (Y)	EN	Stabil	Fluktuerende	Bør overvejes
Klyde (Y)	VU	Usikker	Stabil-fluktuerende	Bør overvejes
Sorthovedet måge (Y)	VU	Stigende	Stabil	Nej
Fjordterne (Y)	NT	Stabil-stigende	Ikke fundet ynglende	Nej

4.8.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i NATURA 2000-plan 2022-2027

Der er lavet en tilstandsvurdering for mellem et og fire af levestederne for hver af arterne klyde, brushane, fjordterne og sorthovedet måge. Menneskelig forstyrrelse er ikke nævnt som sandsynlig medvirkende årsag til, at tilstanden i seks tilfælde blev bedømt til ringere end høj eller god.

4.8.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – fugle

Ynglefugle

Brushane yngler i fugtige engområder med beskeden landbrugsdrift. I de fleste af disse yngleområderne er arten næppe påvirket af menneskelig færdsel. De ynglende brushaner i områderne omkring Gl. Hviding Engsø har deres vigtigste fourageringsområde langs østbredden af søen, hvor gående færdsel, ofte sammen med løse hunde, udgør en regelmæssig forstyrrelse. Lukning af grusvejen langs østbredden af Gl. Hviding Engsø vil muligvis kunne fremme artens bevaringsprognose i området.

Klyde er følsom over for færdsel i eller ved ynglekolonierne. De to vigtigste ynglekolonier i F51 befinder sig i menneskeskabte vådområder i hhv. klæggrave nord for Kammerslusen og Gl. Hviding Engsø. Ved Kammerslusen yngler fuglene på små øer i og på bredden af den nordlige klæggrav. De nærmeste par etablerer sig tæt på et opsat fugleskjul, og rugende fugle bliver opskræmt i forbindelse med færdsel til og fra dette fugleskjul. I Gl. Hviding Engsø har klyderne reder på øerne i søen, mens ungefamilierne færdes på vadeflader især langs bredderne. En grusvej langs østbredden af søen benyttes meget af gående færdsel, hvor en stor del af færdslen består af hundeluftere med løse hunde. Det medfører stor forstyrrelse af klyder og andre ynglefugle. Lukning af grusvejen langs østbredden af Gl. Hviding Engsø for gående færdsel vil kunne fremme områdets værdi for klyde og andre arter.

Vurdering af beskyttelsesbehov
Området er ikke omfattet af den eksisterende reservatbekendtgørelse for Vadehavet. Det vurderes, at rekreativ færdsel har en påvirkning af ynglende klyde og brushane i området, hvorfor yderligere beskyttelsestiltag bør overvejes.

Det er muligt, at en reservatbekendtgørelse vil være det rette virkemiddel til at imødegå negative effekter af menneskelig færdsel nær yngle- og opfostringsområder i klæggravene.

Trækfugle
Kortnæbbet gås, bramgås og hjejle er regelmæssige trækfugle som raster i området i store antal.

Sneum Digesø udgør et af landets vigtigste raste- og overnatningspladser for skestork i sensommeren og begyndelsen af efteråret. Her kan op til 300 individer raste på samme tid. Det er i mange tilfælde observeret, at skestorkene, der raster i Sneum Digesø forstyrres, når der udøves jagt i nærområdet. Den sæsonmæssige udvikling i antallet af skestorke ved Sneum Digesø tyder på, at skestorkene forlader den danske del af Vadehavet tidligere i efteråret, end de ville have gjort, hvis ikke der blev udøvet jagt nær digesøen. Det er uvist men muligt, at skestorkenes brug af de andre klæggrave langs digerne begrænses af færdsel og jagt nær disse.

Vurdering af beskyttelsesbehov
Området er ikke omfattet af den eksisterende reservatbekendtgørelse for Vadehavet. Det vurderes, at jagt ved Sneum Digesø har en negativ påvirkning på skestorkenes muligheder for at benytte fuglebeskyttelsesområdet som en rasteplads i efteråret. Det kunne overvejes, at benytte en bredere bufferzone for jagt omkring digesøen. Hvis dette alene skulle indføres af hensyn til skestork, kunne denne indskrænkning begrænses til september måned, idet langt de fleste af skestorkene vil være trukket mod syd mod slutningen af september.

4.9 Fuglebeskyttelsesområde F52 – Mandø

Vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 4.7.

Tabel 4.7. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F52, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027. Se tabel 3.1 for en forklaring af de forskellige kolonners indhold

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virkemiddel
		National	Lokal	
Mørkbuget knortegås (T)	LC	Stabil	Stabil	Nej
Bramgås (T)	LC	Stigende	Stabil	Nej
Stor kobbersneppe (Y)	VU		Ikke bedømt (nyudpeget)	Nej
Brushane (Y)	EN	Stabil	Fluktuerende	Nej
Klyde (Y)	VU	Usikker	Fluktuerende	Nej
Sandterne (Y)	CR	Fluktuerende	Uregelmæssig	Bør overvejes
Fjordterne (Y)	NT	Stabil-stigende	Fluktuerende	Bør overvejes
Havterne (Y)	VU	Faldende	Fluktuerende	Bør overvejes

4.9.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i NATURA 2000-plan 2022-2027

Der er lavet en tilstandsvurdering for mellem en og syv af levestederne for hver af arterne brushane, fjordterne, havterne, klyde og sandterne. I 19 tilfælde blev tilstanden bedømt til ringere end høj eller god. Menneskelig forstyrrelse er nævn som sandsynlig medvirkende årsag i 18 af tilfældene.

4.9.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – fugle

Ynglefugle

Forlandet omkring Mandø er omfattet af bekendtgørelsen om fredning og vildtreservat i Vadehavet.

Klyde yngler i kolonier og er følsom over for færdsel i og ved kolonierne. Hovedparten af Mandøs klyder yngler i kogene på den nordvestlige del af Mandø, hvor de er koncentreret på de vådeste dele af engen. Her færdes kun få mennesker. Herudover yngler nogle klyder på forlandet, og her forekommer der mere regelmæssigt forstyrrelser fra gående færdsel. Det vurderes imidlertid, at de steder, hvor klyderne anlægger deres kolonier, ikke besøges særligt hyppigt. Der forudses dog en mulig fremtidig konflikt ved et eventuelt større besøgstryk i klydernes yngleperiode, der strækker sig fra sidst i april til omkring slutningen af juni. For brushane gælder, at redestedet ofte anlægges på fugtige enge med ekstensiv landbrugsdrift, hvor kun få mennesker færdes.

Fjordterne og havterne er følsomme over for færdsel i og ved deres ynglekolonier på forlandene. I de senere år har der været uregelmæssige afbrydelser i yngleaktiviteten i kolonierne på Mandø. Det vurderes, at menneskelig færdsel i og nær kolonierne kan have været en medvirkende årsag til disse afbrydelser.

Vurdering af beskyttelsesbehov

Det vurderes, at etablering af forstyrrelsesfrie zoner i udvalgte områder på forlandene af Mandø i fuglenes yngletid kan have en gunstig effekt på både havternes og fjordternes bevaringsprognose i området.

Trækfugle

Mørkbuget knortegås er følsom over for forstyrrelse på deres rastepladser. Arten forekommer i området i større antal om foråret.

Vurdering af beskyttelsesbehov

Der er ingen behov for yderligere beskyttelse af mørkbuget knortegås.

4.10 Fuglebeskyttelsesområde F65 – Rømø

Vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 4.8.

Tabel 4.8. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F65, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027. Se tabel 3.1 for en forklaring af de forskellige kolonners indhold.

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virkemiddel
		National	Lokal	
Mørkbuget knortegås (T)	LC	Stabil	Stabil-fluktuerende	Nej
Gravand (T)	LC	Stabil	Stabil-fluktuerende	Nej
Hjejle (T)	LC	Usikker	Stabil-fluktuerende	Nej
Hvidbrystet præstekrave (Y)	EN	Stabil	Stabil	Bør overvejes
Lille Kobbersneppe (T)	LC	Usikker	Stabil-fluktuerende	Bør overvejes
Sandløber (T)	LC	Usikker	Stabil-fluktuerende	Bør overvejes
Islandsk ryle (T)	LC	Faldende	Stabil-fluktuerende	Nej
Almindelig ryle (T)	VU	Usikker	Stabil-fluktuerende	Bør overvejes
Almindelig ryle (Y)	EN	Faldende	Stabil	Bør overvejes
Brushane (Y)	EN	Stabil	Uregelmæssig	Nej
Klyde (Y)	VU	Usikker	Stabil	Nej
Sandterne (Y)	CR	Fluktuerende	Ikke fundet ynglende	Nej
Fjordterne (Y)	NT	Stabil-stigende	Uregelmæssig	Nej
Havterne (Y)	VU	Faldende	Stabil	Bør overvejes
Dværgterne (Y)	VU	Stabil	Stabil-fluktuerende	Bør overvejes
Splitterne (Y)	LC	Faldende	Ikke fundet ynglende	Nej

4.10.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i NATURA 2000-plan 2022-2027

Der er lavet en tilstandsvurdering for mellem en og otte af levestederne for hver af arterne almindelig ryle (engryle), brushane, fjordterne, havterne, hvidbrystet præstekrave, klyde og dværgterne. I 30 tilfælde blev tilstanden bedømt til ringere end høj eller god. Menneskelig forstyrrelse er nævnt som sandsynlig medvirkende årsag i 25 af tilfældene.

4.10.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – fugle

Visse områder på Rømø er omfattet af bekendtgørelsen om fredning og vildtreservat i Vadehavet. Det drejer sig om områder på øens nord-, vest- og sydkyst.

Ynglefugle

Klyde er følsom over for menneskelig færdsel i og ved deres ynglekolonier. Det vigtigste yngleområde i F65 ligger på en afgræsset, våd strandeng, hvor der er meget lidt menneskelig færdsel. Herudover yngler arten i fugtige områder på det indre af sandstranden, hvor den deler yngleområde med hvidbrystet præstekrave. Her er den menneskelige forstyrrelse større, men for klydens vedkommende drejer det sig om ret få par. Måske kunne zoner med adgangsforbud i yngletiden i de bedste ynglehabitater for klyde forbedre bestandsprognosen for området.

Hvidbrystet præstekrave og dværgterne foretrækker begge at etablere sig på sandstrande. Da deres yngletid falder sammen med, at et stort antal mennesker opholder sig på stranden og dyrker forskellige former for friluftsliv, forstyrres arterne undertiden i en sådan grad, at de mister æg eller unger. Særligt værdifulde for ynglefuglene er de nyetablerede klitter samt bløde mudderflader, som undertiden benyttes til strandkørsel med ATV'er og buggies.

Almindelig ryle er begyndt at yngle i områder med ny opvækst på det indre af strandene. Brushane er også fundet ynglende her en enkelt gang. Det er den del af stranden med det mindste forstyrrelsestryk, men kunne disse områder sikres mod forstyrrelse, vurderes det, at arternes bevaringsprognose kan forbedres væsentligt. Almindelig ryle og brushane yngler traditionelt også i fugtige, græssede enge inden for klitterne på især Rømø Sønderland. Det vurderes, at færdselsniveauet disse steder ikke har et omfang, som forringer arternes muligheder for at opfostre unger.

Havterne yngler spredt og fåtalligt på strandenge på østkysten, hvor der er meget lidt menneskelig færdsel. Herudover anlægges af og til kolonier i tilknytning til dværgterne i skydeterrænet på Juvre Sand og andre steder på vestkysten af Rømø. Havterne er følsom over for menneskelig færdsel i yngletiden. Især kan ophold af længere tids varighed få denne art til at opgive sin yngleaktivitet. Fuglene er sikret imod forstyrrelser i skydeterrænet men ikke på de øvrige dele af stranden.

Vurdering af beskyttelsesbehov

Det vurderes, at ynglebetingelserne for almindelig ryle, hvidbrystet præstekrave, havterne og dværgterne vil kunne forbedres ved etablering af forstyrrelsesfrie zoner og/eller ved en udvidelse af de eksisterende begrænsninger for færdsel.

Under de nuværende reservatbestemmelser er det ikke tilladt at køre i bil på den del af Rømø Strand, der strækker sig fra Marskhjørn Lå (nord for Lakolk) mod nord til det militære skydeterræn. Det bør overvejes at udvide forbuddet til også at omfatte øvrig menneskelig færdsel nord for låen (Fig. 4.11). Et eventuelt forbud kunne begrænses til fuglenes yngletid (1/4-31/7), men området langs Marskhjørn Lå kan også uden for yngletiden udgøre et attraktivt rasteområde (terner, måger) og fødesøgningsområde (vadefugle). Det angivne område bliver ind til videre benyttet af forholdsvis få personer, men med de nye færdselsformer (fx eldrevne mountainbikes) forudses det, at der i kommende år vil kunne ske en stigning i den menneskelige færdsel.

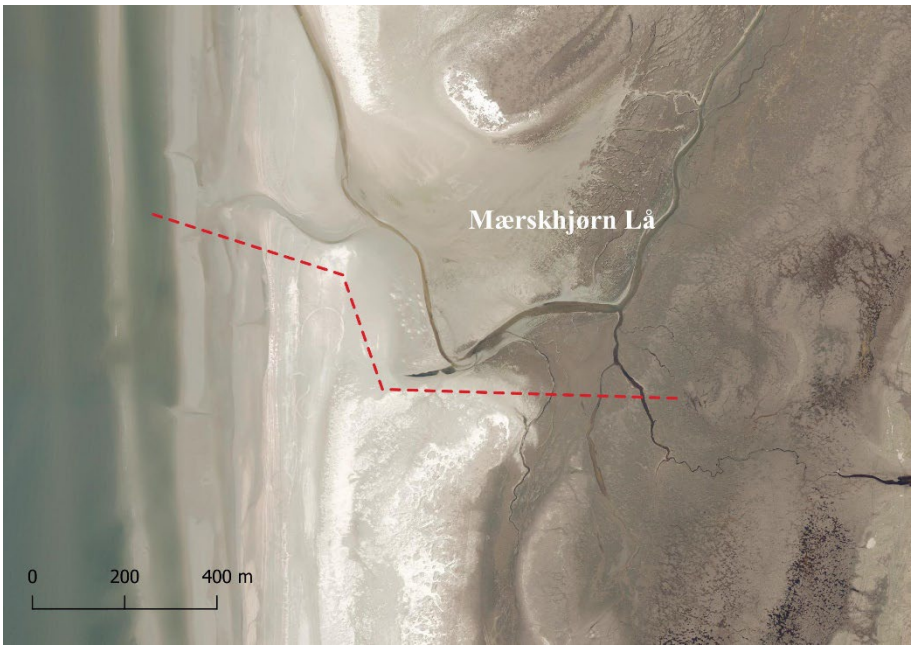

Figur 4.11. Udsnit af stranden ved Mærskhjørn Lå på Rømø, ca. 1 km nord for Lakolk. Det kunne overvejes at begrænse adgangen til området nord for den angivne stiplede røde linje. Området nord for er pt bilfrit, men det vurderes også relevant at begrænse anden færdsel, især i yngletiden (fx 1/4-31/7). Baggrundskort: Ortofoto 2021, Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Længere mod syd på Rømø Strand, omkring Havsand Lå (Fig. 4.12), bør det overvejes at etablere et område med adgangsforbud i yngletiden (1/4-31/7). Ved at benytte opsætning af en pælerække, som man benytter andre steder på Rømø Strand, sammen med information via skiltning (evt. suppleret med en tråd mellem pælene), vil omfanget af forstyrrelser af bl.a. ynglende præstekraver kunne nedbringes. Området omkring renden (Havsand Lå) benytter de hvidbrystede præstekraver som et fourageringsområde, når ungerne skal opfostres. De nye klitdannelser udgør også potentielt vigtige yngleområder for terner og andre arter af vadefugle. Indtil videre bliver området ikke benyttet af særligt mange turister.

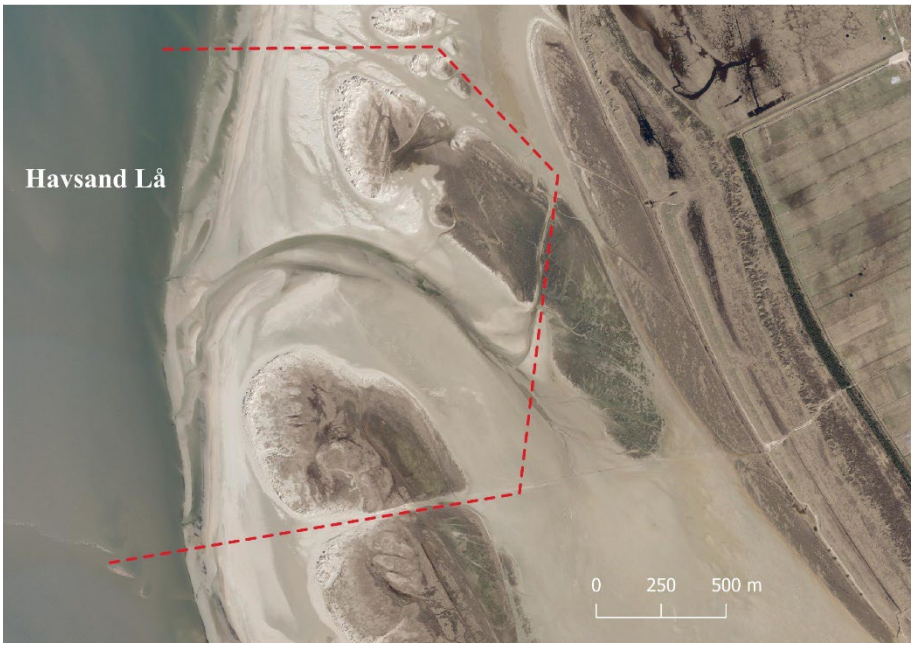

Figur 4.12. Udsnit af Rømø ved Havsand Lå på den sydvestlige del af Rømø. Det vurderes relevant at overveje muligheden for at etablere et område omkring Havsand Lå med adgangsforbud i yngletiden (1/4 - 31/7). Baggrundskort: Ortofoto 2021, Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Trækfugle

Mørkbuget knortegås søger føde i form af ålegræs og anden submers vegetation på tidevandsfladen, og raster nær forlande eller på strandenge.

Mange arter af vadefugle og terner raster forskellige steder på Rømøs strande samt på og nær marskområderne syd og vest for Havneby samt ved Tagholm på øens østside.

Vurdering af beskyttelsesbehov

Det bør overvejes at oprette et område med forbud mod færdsel på den sydlige del af Sønderstrand (Fig. 4.13). Her kunne man – som andre steder på stranden – opsætte en pælerække. Pælerækken vil forhindre kørsel, og ved skiltning og information på pælene vil en del af færdslen (såsom gående/ridende færdsel) syd og øst for pælerækken kunne undgås. Pælerækken kunne strække sig fra Stormengene og følge øst-, syd- og vestgrænsen af strandsejlerområdet. Herved vil de fugle, der yngler, raster og søger føde ved Stal Gab, Banan Klitten, Drej Lå og Blå Dyb kunne undgå at blive forstyrret. Området benyttes også i perioder af rastende sæler. Mod landsiden ved Stormengene bør det være muligt at gå langs grænsen til reservatet på Stormengene, fx i en 50 m bred korridor.

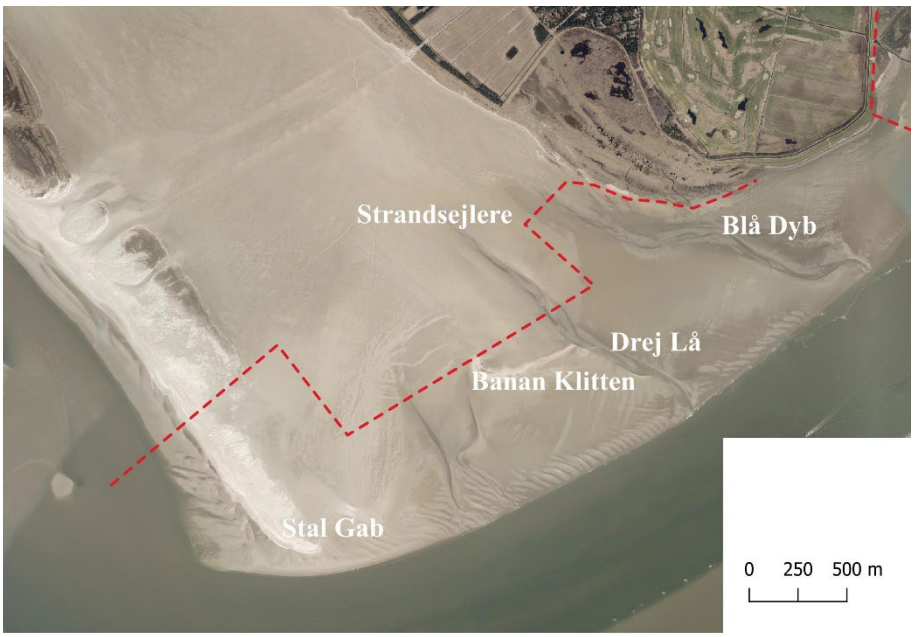

Figur 4.13. Udsnit af den sydlige del af Rømø Sønderstrand, der udgør et vigtigt rasteområde for bl.a. terner og vadefugle. Den røde stiplede linje angiver en mulig grænse syd for hvilken der af hensyn til fuglene kunne indføres forbud mod færdsel gennem hele året. Baggrundskort: Ortofoto 2021, Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Ved Helm Odde marsk syd for Havneby (Fig. 4.14) er der ifølge bestemmelserne for vildtreservatet i Vadehavet forbud mod færdsel i perioden 1/4-31/8. Det bør overvejes at udvide forbuddet til hele året, idet stedet udgør en vigtig rasteplads for vadefugle. Da området er beliggende helt tæt på Havneby og feriebyerne, færdes der dagligt og året rundt mennesker ude i og langs området. I den periode af året, hvor der er færdselsforbud, ses det ofte, at mennesker færdes ud på strandengen og langs kystlinjen, bl.a. med hunde, der ikke er i snor. Der er således også her et behov for, at der hegnes, så færdsel ind i området vanskeliggøres. Alternativt bør der hyppigt føres tilsyn med området, så de personer, der trodser forbuddet, bliver informeret om, at de færdes, hvor der er adgangsforbud. Strandengen og fuglene, der under højvande raster langs kanten af strandengen, kan fint opleves fra promenaden ved Havneby og fra diget, og det kan overvejes at opsætte en observationsplatform. I en række tilfælde er det observeret, at windsurfere og andre har benyttet vandfladen ud for Helm Odde marsk, hvorved de rastende fugle er blevet forstyrret og har forladt området. Det kan derfor overvejes at indføre en begrænsning i færdslen på vandfladen ud for strandengen (Fig. 4.14).

Figur 4.14. Helm Odde marsk syd for Havneby på Rømø. Ifølge de nuværende regler er der forbud mod færdsel på strandengen i perioden 1/4- 31/8. Det bør overvejes at udvide færdselsforbuddet til hele året og lade det omfatte en del af vandfladen ud for strandengen. Desuden bør området hegnes, da erfaringen er, at en del af de mennesker, der færdes i området, ikke overholder reglerne for færdsel. Baggrundskort: Ortofoto 2021, Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

4.11 Fuglebeskyttelsesområde F67 – Ballum og Husum Enge og Kamper Strandenge

Vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 4.9.

Tabel 4.9. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F67, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027. Se tabel 3.1 for en forklaring af de forskellige kolonners indhold.

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virkemiddel
		National	Lokal	
Sangsvane (T)	LC	Stigende	Ikke beskrevet	Nej
Blisgås (T)	LC	Stigende	Uvist	Nej
Kortnæbbet gås (T)	LC	Stabil-flukturende	Usikker	Nej
Bramgås (T)	LC	Stigende	Stabil	Nej
Hjejle (T)	LC	Usikker	Stabil	Nej
Brushane (Y)	EN	Stabil	Ikke beskrevet	Nej
Fjordterne (Y)	NT	Stabil-stigende	Stabil	Nej

4.11.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i NATURA 2000-plan 2022-2027

På to af levestederne for fjordterne er der lavet en tilstandsvurdering. I begge tilfælde blev tilstanden bedømt til ringere end høj eller god, men menneskelig forstyrrelse er ikke nævnt som en sandsynlig medvirkende årsag.

4.11.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – fugle

Ynglefugle

Brushane yngler i fugtige enge med en lav landbrugsmæssig udnyttelse. Da det kun er yderst få mennesker, som færdes disse steder vurderes forstyrrelser ikke at påvirke arten væsentligt.

Vurdering af beskyttelsesbehov

Det vurderes, at der ikke er grundlag for at etablere yderligere beskyttelsestiltag omkring færdsel af hensyn til ynglende brushane.

Trækfugle

Kortnæbbet gås forekommer især i det tidlige forår, når frosten er forsvundet. Bramgås forekommer både forår og efterår, mens blisgås især optræder om foråret. Alle tre arter af gæs søger føde på de vidtstrakte græsarealer og raster om natten på vandet, vadefladerne eller forlandsarealerne langs Vadehavet. Sangsvane optræder især i vinterhalvåret, mens hjejle optræder både forår og efterår.

Vurdering af beskyttelsesbehov

Det vurderes, at der ikke er behov for yderligere beskyttelsestiltag for de fem arter i udpegningsgrundlaget.

4.12 Fuglebeskyttelsesområde F60 – Vidåen, Tøndermarsken og Saltvandssøen

Vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 4.10.

Tabel 4.10. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F60, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027. Se tabel 3.1 for en forklaring af de forskellige kolonners indhold.

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virkemiddel
		National	Lokal	
Pibesvane (T)	LC	Stabil-fluktuerende	Stabil-fluktuerende	Nej
Sangsvane (T)	LC	Stigende	Stabil-fluktuerende	Nej
Grågås (T)	LC	Stabil	Stabil	Nej
Blisgås (T)	LC	Stigende	Stabil-fluktuerende	Nej
Kortnæbbet gås (T)	LC	Stabil-flukturende	Stabil-fluktuerende	Nej
Bramgås (T)	LC	Stigende	Stabil-fluktuerende	Nej
Gravand (T)	LC	Stabil	Stabil-fluktuerende	Nej
Krikand (T)	LC	Stabil-flukturende	Stabil-fluktuerende	Nej
Spidsand (T)	LC	Stabil-flukturende	Stabil-fluktuerende	Nej
Pibeand (T)	LC	Stabil	Stabil-fluktuerende	Nej
Knarand (T)	LC	Stigende	Fluktuerende	Nej
Skeand (T)	LC	Stabil-flukturende	Stabil-fluktuerende	Nej
Strandhjejle (T)	LC		Faldende	Nej
Hjejle (T)	LC		Stabil-fluktuerende	Nej
Hvidbrystet præstekrave (T)	NA		Ikke beskrevet	Nej
Hvidbrystet præstekrave (Y)	EN	Stabil	Forsvundet	Nej
Storspove (T)	LC	Usikker	Fluktuerende	Nej
Stor kobbersneppe (Y)	VU		Ikke bedømt (nyudpeget)	Nej
Lille Kobbersneppe (T)	LC	Usikker	Fluktuerende	Nej
Sortklire (T)	LC		Ikke bedømt (nyudpeget)	Nej
Rødben (T)	LC	Usikker	Fluktuerende	Nej
Hvidklire (T)	LC	Usikker	Stabil-fluktuerende	Nej
Islandsk ryle (T)	LC	Faldende	Fluktuerende	Nej
Almindelig ryle (T)	VU	Usikker	Stabil-fluktuerende	Nej
Brushane (Y)	EN	Stabil	Uregelmæssig	Nej
Klyde (T)	NA		Stabil-fluktuerende	Nej
Klyde (Y)	VU	Usikker	Fluktuerende	Nej
Sortterne (Y)	EN	Stabil	Fluktuerende	Nej
Fjordterne (Y)	NT	Stabil-stigende	Uregelmæssig	Nej

4.12.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i NATURA 2000-plan 2022-2027

Der er lavet en tilstandsvurdering for en eller to af levestederne for hver af arterne brushane, fjordterne, hvidbrystet præstekrave, klyde og sortterne. Menneskelig forstyrrelse er ikke nævnt som sandsynlig medvirkende årsag til, at tilstanden i tre tilfælde blev bedømt til ringere end høj eller god.

4.12.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – fugle

Ynglefugle

Klyde er følsom over for menneskelig forstyrrelse i ynglekolonierne. Kolonierne anlægges især på småøer i vådområderne i Margrethe Kog. Herudover yngler arten spredt på de fugtige dele af engene i Margrethe Kog. Margrethe Kog er lukket for færdsel, og menneskelig forstyrrelse af reder og unger er yderst beskeden. Hvidbrystet præstekrave og fjordterne er følsomme over for menneskelig forstyrrelse, men da de i F60 yngler i områder stort set uden menneskelig færdsel, har færdslen næppe et omfang, der forringer områdets potentiale for de to arter. Brushane yngler i fugtige enge med lav landbrugsmæssig udnyttelse. Disse områder vurderes ikke at have en nævneværdig forstyrrelsesgrad. Sortternes følsomhed over for menneskelig færdsel er ikke

kendt. I F60 yngler den i bredvegetation tre steder langs Vidå, og arten er derfor afhængig af, at der ikke er sejlads med nogen form for både her i sortternens yngletid. Det vurderes, at den nuværende menneskelige færdsel ikke indvirker negativt på lokalområdets ynglebestand af sortterne.

Vurdering af beskyttelsesbehov
Det vurderes, at der ikke er grundlag for at etablere yderligere beskyttelsestiltag af hensyn til områdets ynglefugle. Det bør overvejes, om der i forbindelse med naturgenopretningen i Margrethe Kog Nord bør indføres visse begrænsninger i færdslen af hensyn til de ynglefugle, som forventes at indfinde sig.

Trækfugle
For trækfuglene gælder det generelt, at de er følsomme på deres rastepladser, hvor store antal forekommer ved højvande, og fuglene presses sammen på små arealer. Gentagende forstyrrelser kan resultere i, at de forlader den pågældende rasteplads. Mange af de arter af trækfugle, der står i udpegningsgrundlaget for dette fuglebeskyttelsesområde, søger føde i det naboliggende fuglebeskyttelsesområde F57 og raster så inde i Margrethe Kog.

Sangsvane og pibesvane optræder især i vinterhalvåret. Begge arter søger føde på fugtige, permanente græsarealer.

Kortnæbbet gås forekommer især om vinteren samt om foråret; grågås om efteråret og bramgås forår og efterår. Blisgås optræder især om foråret. Alle fire arter søger føde på fugtige, græsklædte arealer.

Svømmeænderne optræder – sammen med gravand – især inde i Margrethe Kog. Svømmeænderne optræder dog også på fugtige græsarealer nær vandsamlinger inde i marsken.

Alle vadefuglearter med undtagelse af hjejle søger føde på tidevandsfladerne i Vadehavet ved lavvande og raster ved højvande i Saltvandssøen i Margrethe Kog. Især hjejle forekommer hyppigt på de græsklædte arealer i Margrethe Kog og i Tøndermarskens ydre koge.

Vurdering af beskyttelsesbehov
For alle trækfuglearterne vurderes det, at der med det nuværende omfang af færdsel ikke er behov for yderligere beskyttelse.

Det bør overvejes at indføre regulering af mulighederne for at udøve jagt i Margrethe Kog Nord, hvor der i de kommende år igangsættes naturgenopretning bl.a. mhp. at tilgodese områdets fugleliv. Her kan det også vise sig relevant at indføre begrænsninger i andre former for menneskelig færdsel.

4.13 Fuglebeskyttelsesområde F63 – Sønder Ådal

Vandfuglearter, der indgår i udpegningsgrundlaget, er anført i Tabel 4.11.

Tabel 4.11. Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde F63, jf. Natura 2000-planen for området 2022-2027. Se tabel 3.1 for en forklaring af de forskellige kolonners indhold.

Artsnavn	Rødliste	Bestandsstatus		Reservat som virkemiddel
		National	Lokal	
Sortterne (Y)	EN	Stabil	Ikke fundet ynglende	Nej

4.13.1 Forstyrrelsestrusler nævnt i NATURA 2000-plan 2022-2027

Der er kortlagt ét levested for sortterne, og dette blev vurderet som værende i god tilstand.

4.13.2 Vurdering af forstyrrelsestrusler – fugle

Det vurderes, at der ikke er behov for tiltag rettet mod at imødegå eventuelle negative effekter af menneskelig færdsel.

For den enkelte person er det ofte vanskeligt at overskue, hvor stor forstyrrelse man forårsager, når man færdes i vigtige fugleområder. Her en løber nær Havneby i et område med færdselsforbud. Foto: Boris Schønfeldt.

5 Litteratur

Bregnballe, T., Rasmussen, P.A.F., Laursen, K., Kortegaard, J. & Hounisen, J.P. (2001). Regulering af jagt på vandfugle i kystzonen: Forsøg med døgnregulering i Østvendsyssel. Danmarks Miljøundersøgelser. – Faglig rapport fra DMU nr. 363. 106 s.

Bregnballe, T., Hounisen, J.P. & Bøgebjerg, E. (2005). Regulering af jagt på vandfugle i kystzonen: Forsøg med datoregulering på Nyord. Danmarks Miljøundersøgelser. – Arbejdsrapport fra DMU nr. 205. 68 s.

Bregnballe, T., Speich, C., Horsten, A. & Fox, A.D. (2009). An experimental study of numerical and behavioural responses of spring staging dabbling ducks to human pedestrian disturbance. Wildfowl. – 59: 131-142.

Bregnballe, T., Speich, C., Horsten, A. & Fox, A.D. (2017). Differential flight responses of spring staging Teal *Anas crecca* and Wigeon *A. penelope* to human vs. natural disturbance. – Wildfowl. 67:130.

Clausen, P., Bøgebjerg, E., Jørgensen, H.E., Hounisen, J.P. & Petersen, I.K. (2004). Reservatnetværk for trækkende vandfugle: en gennemgang af udvalgte arters antal og fordeling i Danmark 1994-2001. Danmarks Miljøundersøgelser. - Faglig rapport fra DMU nr. 490. 142 s.

Clausen, K.K., Clausen, P., Fælled, C.C. & Mouritsen, K.N. (2012). Energetic consequences of a major change in habitat use: endangered Brent Geese Branta bernicla hrota losing their main food resource. – Ibis 154: 803-814.

Clausen, P., Holm, T.E., Laursen, K., Nielsen, R.D. & Christensen, T.K. (2013). Rastende fugle i det danske reservatnetværk 1994-2010: Del 1: Nationale resultater. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. - Videnskabelig rapport nr. 72. 118 s.

Clausen, P., Holm, T.E., Therkildsen, O.R., Jørgensen, H.E. & Nielsen, R.D. (2014). Rastende fugle i det danske reservatnetværk 1994-2010. Del 2: De enkelte reservater. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. - Videnskabelig rapport nr. 132. 236 s.

Clausen, P., Petersen, I.K., Bregnballe, T. & Nielsen, R.D. (2019). Trækfuglebestande i de danske fuglebeskyttelsesområder, 2004 til 2017. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. - Teknisk rapport nr. 148. 312 s.

Clausen, P. & Pedersen, C.L. (2021). Vurdering af konsekvenser for vandfugle ved eventuelle justeringer af reservaterne i fuglebeskyttelsesområde nr. 15. Mariager og Sødring Vildtreservater. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. - Teknisk rapport nr. 216. 44 s.

Fast-Jensen, L., Galatius, A., & Teilmann, J. (2015). First record of a new born grey seal pup (*Halichoerus grypus*) in the Danish Wadden Sea since the 16th century. - Marine Biodiversity Records 8: e131.

Flensted, K.N. og Sterup, J. (2019). Fugle. I Moeslund, J.E. m.fl. (red.): Den danske Rødliste 2019. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. redlist.au.dk.

Fælled, C.C. (2011). Impacts of habitat loss on a herbivorous waterbird guild in the Danish estuary Mariager Fjord. - Specialeafhandling, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. 31 s.

Hansen, J.W. & Høgslund, S. (2021). Marine områder 2020. NOVANA. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. - Videnskabelig rapport fra DCE nr. 418. 174 s.

Holm, T.E., Clausen, K.K., Pedersen, C.L., Jacobsen, E.M. & Bregnballe, T. (2019). Undersøgelse af kajakkers forstyrrende effekter på fældende knopsvaner i Roskilde Fjord. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. - Videnskabelig rapport nr. 350. 30 s.

Holm, T. E., Nielsen, R. D., Clausen, P., Bregnballe, T., Clausen, K. K., Petersen, I. K., Sterup, J., Balsby, T. J. S., Pedersen, C. L., Mikkelsen, P., & Bladt, J. (2021). Fugle 2018-2019: NOVANA. Aarhus Universitet, DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi. Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi Nr. 420.

Larsen, F., Kindt-Larsen, L., Sørensen, T.K. & Glemarec, G. (2021) Bycatch of marine mammals and seabirds. Occurrence and mitigation. DTU Aqua Report no. 389- 2021. National Institute of Aquatic Resources, Technical University of Denmark. 69 pp.

Laursen, K., Tougaard, J., Nielsen, R.D. & Therkildsen, O.R. (2016). Sejlads med vandscooter, jetski og lignende fartøjer. Konsekvenser for fugle og havpattedyr ved en udvidelse af mulighederne for sejlads i Natura 2000-områder og vildtreservater. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. - Teknisk rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 88. 40 s.

Laursen, K., Bregnballe, T., Therkildsen, O.R., Holm, T.E. & Nielsen, R.D. (2017). Forstyrrelser af vandfugle ved friluftsaktiviteter tilknyttet marine og ferske vande – en oversigt. – Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 111: 96-112.

Madsen, J., Hounisen, J.P., Bøgebjerg, E. & Jørgensen, H.E. (1995). Rastende bestande af vandfugle i forsøgsreservaterne 1985-1993. Danmarks Miljøundersøgelser. - Faglig Rapport fra DMU nr. 132. 40 s.

Madsen, J. & Holm, T.E. (2002). Regulering af jagt på vandfugle i kystzonen: Forsøg med døgnregulering på Harboør Tange. Danmarks Miljøundersøgelser. - Arbejdsrapport fra DMU nr. 168. 23 s.

Miljøstyrelsen (2021, N89a, N89b osv.) – refererer til Natura 2000 plan dokumenterne. Her angiver N89 at rapporten vedrører Natura 2000-område nr. 89; a angiver at kilden er Natura 2000-plan 2022-2027 for området, og b at kilden er Basisanalyse 2022-2027 for området. Rapporterne er tilgængelige her: https://mst.dk/natur-vand/natur/natura-2000/natura-2000-planer/natura-2000-planlaegning-2022-2027/

NIRAS (2020). Miljøkonsekvensrapport, Delrapport 1, for Esbjerg Havn, Etape 5. Trafik – Bygge – og Boligstyrelsen i Esbjerg Kommune. Tilgængelig her https://www.esbjerg.dk/Files/Filer/Om%20kommunen/Annoncer/Kommune-%20og%20Byplan/01%202021/PDF/01%20Rapport%20%20Lp%2001-100-0007.pdf

Petersen, I.K. & Fox, A.D. (2009). Faktorer der påvirker fordelingen af sortænder i fældningsperioden i Ålborg Bugt. Rapport rekvireret af Vattenfall Vindkraft. Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet. 20 s.

Petersen, I.K. & Nielsen, R.D. (2011). Abundance and distribution of selected waterbird species in Danish marine areas. Report commissioned by Vattenfall A/S. National Environmental Research Institute, Aarhus University, Denmark. 62 s.

Paterson, W., Sparling, C.E., Thompson, D., Pomeroy, P.P., Currie, J.I., & McCafferty D.J. (2012). Seals like it hot: Changes in surface temperature of harbour seals (*Phoca vitulina*) from late pregnancy to moult. - Journal of Thermal Biology 37: 454-461.

Petersen, I.K., Nielsen, R.D., Therkildsen, O.R. & Balsby, T.J.S. (2017). Fældende havdykænders antal og fordeling i Sejerøbugten i relation til menneskelige forstyrrelser. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 38 s. - Videnskabelig rapport nr. 239. 38 s.

Therkildsen, O.R., Andersen, S.M., Clausen, P., Bregnballe, T., Laursen, K. & Teilmann, J. (2013). Vurdering af forstyrrelsestrusler i NATURA 2000-områderne. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 174 s. - Videnskabelig rapport fra DCE - Nationalt Center for Miljø og Energi nr. 52.

Vance, H.M., Hooker, S.K., Mikkelsen, L., van Neer, A., Teilmann, J., Siebert, U. & Johnson, M. (2021). Drivers and constraints on offshore foraging in harbour seals - Scientific Reports 11: 6514.

Wisniewska, D.M., Johnson, M., Teilmann, J., Siebert, U., Galatius, A., Dietz, R., & Madsen, P.T. (2018). High rates of vessel noise disrupt foraging in wild harbour porpoises (*Phocoena phocoena*). - Proc. R. Soc. B 285: 20172314.

Ørberg, S.B., Groom, G.P., Kjeldgaard, A., Carstensen, J., Rasmussen, M.B., Clausen, P. & Krause-Jensen, D. (2018). Kortlægning af ålegræsenge med ortofotos - muligheder og begrænsninger. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi. - Videnskabelig rapport nr. 265. 68 s.

Appendix 1 – Valg af arter

For en række arter er det indledningsvist vurderet, at en reservatbekendtgørelse ikke er et relevant forvaltningsværktøj. Arterne og begrundelsen for at udelade dem af gennemgangen fremgår af nedenstående tabel.

For fuglene angiver et Y og T at arten forekommer i ét eller flere fuglebeskyttelsesområders udpegningsgrundlag som henholdsvis yngle- eller trækfugl.

Artsnavn	**Begrundelse**
Hvepsevåge (Y) Rød glente (Y) Rørhøg (Y) Blå kærhøg (Y) Hedehøg (Y) Kongeørn (Y) Fiskeørn (Y) Vandrefalk (Y) Havørn (Y) Perleugle (Y) Mosehornugle (Y) Stor hornugle (Y) Sandterne (Y) Rørdrum (Y) Plettet rørvagtel (Y) Engsnarre (Y) Natravn (Y) Hedelærke (Y) Sortspætte (Y) Markpiber (Y) Blåhals (Y) Isfugl (Y) Rødrygget tornskade (Y)	Arten har en yngleadfærd, der betyder, at det er vanskeligt at forudsige, hvor den yngler fra år til år. Det gælder generelt, at det i de tilfælde, hvor der er risiko for, at ynglestedet forstyrres, vil være mest hensigtsmæssigt at rette tiltag mod det specifikke ynglested, hvorfor en reservatbekendtgørelse ikke er et egnet forvaltningsmæssigt tiltag.
Kongeørn (T) Blå kærhøg (T) Vandrefalk (T) Havørn (T) Fiskeørn (T)	Arten udnytter store arealer uden for yngleperioden, hvorfor en reservatbekendtgørelse ikke er et egnet forvaltningsmæssigt tiltag.
Odder Bredøret flagermus Damflagermus	Levestedernes karakter og udstrækning gør, at en reservatbekendtgørelse ikke er et egnet forvaltningsmæssigt tiltag.
Høgesanger (Y)	Arten er forsvundet fra Danmark.